

TARTU ÜLIKOOL
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE OSAKOND

Maarja-Liisa Vokksepp

**STIILIVEAD PÕHIKOOLI EESTI KEELE JA KIRJANDUSE
LÕPUEKSAMI LÜHIKIRJANDITES**

Magistritöö

Juhendaja Maigi Vija (MA)

Tartu 2016

SISSEJUHATUS	4
1. KIRJANDIST JA SELLE STIILIST	6
1.1. Kirjand kui tekstiliik.....	6
1.2. Kirjandi stiilist ja stiilivigadest.....	8
1.3. Stiilist ja kirjandist põhikooli riiklikus õppekavas	10
2. STIILIVEAD LÜHIKIRJANDITES	13
2.1. Uurimismetoodika ja materjal	13
2.2. Stiilivigade kategooriad ja hulk.....	16
2.3. Sõnavalikuvead	20
2.2.1. Kordus.....	21
2.2.2. Ebaõnnestunud sõnavalik	23
2.2.3. Asesõnad.....	25
2.2.4. Üldnimisõna <i>asi</i>	27
2.2.5. Sõnastuslik liiasus.....	29
2.2.6. Argikeelsus	30
2.2.7. Hulgasõnad mitmuses	31
2.3. Lausestusvead.....	33
2.3.1. Ebaõnnestunud sõnastus	34
2.3.2. <i>Sina</i> -stiil.....	35
2.3.3. Hakitud stiil.....	36
2.3.4. Lause alustamine sidesõnaga.....	37
2.4. Vormivalikuvead	37
2.4.1. Eksimused morfoloogiliste vormide kasutuses.....	38
2.4.2. Vale vorm	38
2.5. Muu	39
2.6. Analüüsi kokkuvõte.....	41
3. STIILI HINDAMINE LÜHIKIRJANDITES	46
3.1. Stiili hindamisest ja vigade märkimisest	46
3.2. Stiili ja sõnavara mõju sisu hindamisele	51
3.2.1. Korrelatsiooni- ja regressioonianalüüs	52

3.3. Hindamisanalüüsi kokkuvõte	54
KOKKUVÕTE.....	56
KIRJANDUS	58
STYLE MISTAKES IN ESSAYS MADE IN THE NATIONAL EXAMINATIONS OF SECONDARY EDUCATION IN THE ESTONIAN LANGUAGE AND LITERATURE. SUMMARY	61

SISSEJUHATUS

Põhikooli lõpetamiseks tuleb õpilastel sooritada ühe lõpueksamina eesti keele ja kirjanduse eksam, mille üks osa on 200-sõnaline lühikirjand. Kirjand on kindla vormi ja stiiliga tekst, mida koolis õpetatakse, sest sellega hinnatakse põhikooli- ja gümnaasiumilõpetajate tekstiloomeoskust (Lepajõe 2011: 26). Ühe aspektina hinnatakse kirjandi stiili ja sõnavara.

Selle magistritöö esimene eesmärk on uurida, millised on stiili- ja sõnavaravead põhikooli lõpueksami lühikirjandites, sest eksami hindamisjuhend ei kirjelda kuigi selgelt, mida stiilivigadeks peetakse. Eksami hindamisjuhendis on kirjas, et stiilivead on sõnastusraskused ning ebatäpsused sõnavaras (Innove 2005). Selleks, et mõista paremini, mida stiilivigadeks peetakse, analüüsiti 150 põhikooli lõpueksami lühikirjandit. Analüüsiti vaid parandajate poolt märgitud vigu. Parandajate poolt märgitud stiilivead kategoriseeriti, eristati äärele märgitud vead ja äärele märkimata vead.

Magistritöö teine eesmärk on välja selgitada, kuidas 150 lühikirjandis hindajad on stiili ja sõnavara hinnanud ja kas see on vastavuses hindamisjuhendiga. Esmasel kirjandite analüüsimisel märkas käesoleva töö autor, et stiililine ebakõla mõjutab sisu hindamist. Magistritöö autor püstitas hüpoteesi: mida rohkem on stiili- ja sõnavaravigu, seda madalamad on sisu eest saadavad punktid. Kuna 9. klassi lõpueksamitel on kirjas iga hinnatava aspekti eest saadud punktid, siis on võimalik stiili ja sõnavara ning sisu hindamise vahelist seost kontrollida. Selleks tehti siinses magistritöös korrelatsiooni- ja regressioonanalüüs.

Käesolev magistritöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis antakse ülevaade kirjandist kui tekstiliigist, kirjandi stiilist ning stiili käsitlest põhikooli riiklikus õppekavas.

Siinse töö teises peatükis tutvustatakse uurimismetoodikat, esitatakse empiirilise materjali analüüs, uurimistulemused ning interpreteeritakse saadud andmeid. Andmed on pärit korpusest EMMA ehk emakeeleõppija korpusest. See korpus on elektrooniline tekstikogu, mis on loodud Eesti kooliõpilaste keelekasutuse uurimiseks. Magistritöö valimisse kuulub 150 põhikooli lõpueksami lühikirjandit, mille puhul metaandmeid ei vaadeldud. Korpuses on 319 põhikooli lõpueksami lühikirjandit, mis kõik on pärit 2005. aastast. Nende hulgast valiti esimesed 150 lühikirjandit. Kirjandid on kirjutatud teemal „Mida on vaja selleks, et olla õnnelik?“.

Magistritöö kolmandas peatükis kirjutatakse stiili hindamisest ja sellest, kuidas stiili hindamine on vastavuses lühikirjandi hindamisjuhendiga. Peale selle kontrollitakse korrelatsiooni- ja regressioonianalüüsi abil, kas stiili ja sõnavara ning sisu hindamise vahel on seos. Esitatakse ning tõlgendatakse korrelatsioonikordajat ja hajuvusdiagrammi, mis kirjeldab arvtunnuste vahelist lineaarset seost. Peale selle tõlgendatakse ka regressioonianalüüsi tulemusi.

Magistritöö autorile teadaolevalt ei ole seesugust uurimust põhikooli lõpueksami lühikirjandite põhjal enne tehtud. Magistritöö teema on oluline, sest tähtis on teada, mis tekitab põhikoolilõpetajast kirjutajale kõige rohkem raskusi ning mida parandajad stiili ja sõnavaravigadeks peavad. Saadud teadmiste abil saab paremini õppeprotsessi suunata ja muuta seda tulemuslikumaks. Peale selle selgitatakse välja, kas kõrge panusega testis on stiiliaspekti hindamine ühtlane.

1. KIRJANDIST JA SELLE STILIST

Siin peatükis antakse ülevaade kirjandist kui tekstiliigist, stiili mõistest, kirjandile kui tekstiliigile omasest stilist ning sellest, mida on peetud kirjandis stiilivigadeks. Kirjutatakse ka põhikooli lõpueksamist, osaoskustest, mis on vajalikud lühikirjandi kirjutamiseks ning sellest, mida põhikooli õpilaselt lõpueksami lühikirjandi kirjutamisel oodatakse.

1.1. Kirjand kui tekstiliik

Koolis õpetatakse ja harjutatakse kirjandit (Lepajõe 2011: 26), sest sellega kontrollitakse põhikooli ja gümnaasiumi lõpus õpilase tekstilooimeoskust, õigekeelsust ja keeleteadmisi (Innove 2005). Kirjand on tekstiliik, mis on kindlaks kujunenud temaatilise sisu, struktuuri ja kasutatavate keelevahenditega (Lepajõe 2009: 57; Kasik 2007: 49).

Leo Villand on defineerinud kirjandit kui teksti, „kus õpilane, lähtudes antud teemast, koostab oma teadmiste, mõtete, muljete, tundmuste, kujutluste ja keelelis-stiililistele oskustele tuginedes iseseisva kirjaliku töö“ (Villand 1975: 5). Egon Werlichi (Werlich 1975, viidatud Lepajõe 2012 järgi) järgi on tekstitüüpe kognitiivsete eesmärkide põhjal viis: deskriptiivne ehk kirjeldav tekst, narratiivne ehk jutustav tekst, eksposiitorne ehk eritlev tekst, instruktiivne ehk juhendav tekst ning argumenteeriv ehk põhjendav tekst. Alli Lunter kirjutab, et arutlevas kirjandis on olulisel kohal väited, põhjendused, järeldused, näited elust ja faktid (Lunter 2000: 5). See tähendab, et kirjand on analüüsiv kirjutis, mille põhieesmärgiks on analüüsida, põhjendada arvamust ning arutleda püstitatud probleemi üle (Habicht 2013: 1), väljendada oma mõtteid, tundeid ja elamusi (Lepajõe 2009: 57). Olenemata sellest, kas tegu on riigieksamil kirjutatava

kirjandi või põhikooli lõpueksami lühikirjandiga, oodatakse õpilaselt arutlusoskust, järelduste ning üldistusteni jõudmist (ÕKS 2006: 225), selgitusoskust, iseseisvat mõtlemist ning väidete selget ja loogilist esitamist (Ehala 2002: 11). Põhikooliõpilane peaks vastavalt põhikoolis omandatud oskustele suutma kirjutada lihtsamat arutlust. Arutlevas kirjandis argumenteeritakse, selgitatakse ja põhjendatakse autori mõtteid, tehakse järeldusi. Nii on arutleva kirjandi puhul tegu niisuguse tekstiliigiga, mille tunnused ja ülesanded viitavad argumenteeriva teksti tunnustele. (Lepajõe 2009: 57)

Argumenteeriva teksti esimeseks tunnuseks on selle ülesehitus: see on üles ehitatud vastandavalt või võrdlevalt. Teiseks tunnuseks on seisukohavõtt tekstis, mis on seotud lugejale tuttava aktuaalse probleemiga. Seisukohavõtu lähtepunkt on sageli dialoogiline. (Kasik 2007: 30) See tähendab, et kirjutaja astub teksti ja selle lugejaga dialoogi.

Argumenteeriva teksti kolmandaks tunnuseks on selle keelelised vahendid: 1) eitavate lausete kasutamine; 2) vastandust ja võrdlust sisaldavate väljendite kasutamine; 3) tingiva kõneviisi kasutamine; 4) võimalikkuse või vajalikkuse väljendamine; 5) sõnad, mida kasutatakse positiivse või negatiivse hinnangu väljendamiseks; 6) omadussõnade ja nende võrdlusastmete kasutamine; 7) põhjuslike side- ja määrsõnade kasutamine. (Kasik 2007: 37)

Eelnevalt anti ülevaade kirjandist kui argumenteerivast tekstiliigist. Tekste saab liigitada ka sisu, vormi, stiili ja otstarbe põhjal. Nii liigitatakse tekste ilukirjanduslikeks, publitsistlikeks ja teaduslikeks tekstideks (Hennoste 1996: 45). Märt Hennoste liigitab arutleva kirjandi publitsistliku stiili alla, sest tegu on tekstiga, mille eesmärgiks on kirjutada ühiskondlikke elunähtustest, arutleda probleemide üle, informeerida, suunata, veenda ja mõjutada lugejaid. Publitsistlikul stiilil on ühisjooni teadusliku ja ilukirjandusliku stiiliga, esimesega neist ühendab publitsistliku stiili tõestav ning arutlev esituslaad, ilukirjanduslikuga omadus mõjuda lugeja tunnetele. (Hennoste 1998: 24) Arutlev kirjand on Hennoste järgi ametlik kirjakeelne koolitekst, mille kirjutamisel tuleb jälgida, et stiil sobiks kokku käsitletava teema ja teksti liigiga (Hennoste 1996:

43). Seega sõltub teksti tüübist ja keeleliste vahendite valikust teksti stiil (Lepajõe 2009: 57).

1.2. Kirjandi stiilist ja stiilivigadest

Eesti keele käsiraamat defineerib stiili kui suhtlussituatsioonile ja -eesmärgile vastavat keelekasutusviisi, mille tunnusteks on iseärasused morfoloogias, sõnamoodustuses, sõnavaras, lausestuses, kujundikasutuses, teksti liigenduses vm keele valdkondades. Stiilinähtusest saab rääkida siis, kui sama sisu edasi andmiseks on mitu võimalust (Hennoste 1996: 37). Stiililised valikud määrab see, mis eesmärgil ja mis olukorras tekste koostatakse (Kern, Võiik 2014: 41). Seega määrab tekstiliik selle, milliste keeleliste elementide hulgast valik tehakse ehk selle, milline on teksti stiil. Teksti stiili mõjutab ka teksti autori isikustiil (Hennoste 1996: 43) ehk individuaalstiil, mis tähendab, et iga inimene kirjutab pisut teistmoodi kui teine (Ehala 2002: 199). Individuaalstiil sõltub nii autori elu- ja kunstikäsitlusest kui ka temperamendist, kuid siingi kehtivad heale stiilile esitatavad üldnõuded (Hennoste 1996: 43), sest eri tekstid aktsepteerivad vaid teatud määral isiklikku vabadust (Saukkonen 1984: 10). Isikustiil nõuab siiski sõnastuse täpsust ja tabavust, väljenduse selgust, konkreetsust, järjekindlust, lühidust, monotoonsuse puudumist, heakõla, teksti ülesehituse loogilisust ja terviklikkust (Hennoste 1996: 44). Stiilivahendid keele eri tasanditel on sõnavaralised ehk leksikaalsed, lauselised ehk süntaktilised ning foneetilised ehk heakõlavahendid (ÕKS 2006: 214). Stiil moodustub mitmetest keelelistest vahenditest: fraasi pikkusest, lauseehituse võtetest, sõnastuse ladususest, täpsusest, sõnavara rikkalikkusest, mõistete ja terminite õigest kasutusest, eri stiilide ning suulise ja kirjaliku keelekasutuse vahel vahet tegemisest (Lepajõe 2009: 60) ning nagu eespool kirjutatud, siis ka individuaalstiilist. Individuaalne stiil ja tekstide stiil avaldub keeleelementide valimises ja sobitamises (Kern, Võiik 2014: 38).

Kirjandi kui tekstiliigi üks kindel tunnus on see, et ta peaks esindama kirjutatud keelt (Lepajõe 2006: 141). See tähendab, et kirjandi väljendus peaks stiililt olema kirjakeelne

(argikeelsuse ja bürokraatiakeele vältimine), konkreetne ja tihe (vältida tuleks pateetilisust, liigsõnalisust, liigset kujundlikkust ja sisulist ebamäärasust), arusaadav (täpne sõnavalik, läbimõeldud grammatikavahendid), väljendusrikas (isikupärane ja tabav keelekasutus). (Habicht 2013: 1)

Stiilist räägitakse osutavana: räägitakse heast ja halvast stiilist (Lepajõe 2006: 146). Heaks stiiliks peetakse seda, kui tekst on selge, täpne, tabav, puhas, loomulik, konkreetne, hästi kõlav (ÕKS 2006: 214), tihe, ökonoomne ja elav (Hennoste 1995: 41). Täpsus tähendab mõtte adekvaatset edasi andmist; konkreetsus ja ökonoomsus seda, et tekst ei ole üldsõnaline; loomulikkus seda, et ei kasutata peenutsemist ega labasusi; puhtus seda, et ei segataks eri stiile. (ÕKS 2006: 214) Halva stiili kasutamisel tekib tekstis stiilimõra, mille all peetakse silmas seda, kui tekst ei ole koostatud vastavalt tekstiliigi ja olukorra stiilnormidele, näiteks kui kirjakeelses tekstis kasutatakse kõnekeelseid sõnu ja väljendeid (Kern, Võik 2014: 38–39). Stiilimõra on kirjandi kui teksti seisukohalt stiiliviga. Stiiliveaks peetakse hälbimist arutleva kirjandi stiilivõtetest nii sõnastuse, vormimoodustuse, lausestuse kui ka tervikteksti tasandil (Habicht 2013: 1).

Õpilaskirjandite tüüpilisteks stiilivigadeks peetakse lentsõnade ja -väljendite põhjendamatu kasutamist; slängi põhjendamatu kasutamist ja sellega liialdamist; asesõnade liigset kasutamist; üldsõnalisust; rõhusõnade ning *ki*-rõhuliitega liialdamist; lihtlauselisust; sõnajärjevigu; sidusvigu (eri aegade läbiseigi kasutamine, vead asesõnakasutuses); küsilausestega liialdamist; kujundlikkusega liialdamist ning asjaliku stiili asendamist ilukirjanduslikuga. (Hennoste 2006: 68) Katrin Kern ja Ilona Võik (2014: 65–67) toovad oma õpikus välja hulga eksimusi hea stiili nõuete vastu, mis osalt kattuvad Märta Hennoste nimetatud stiilivigadega. Kerni ja Võiki õpiku järgi peetakse stiilivigadeks aegade läbiseigi tarvitamist, *saama*-tulevikuga liialdamist, otsese ja kaudse kõne segiajamist, isikulise ja umbisikulise tegumoe läbiseigi kasutamist, umbisikulisusega liialdamist, nominaalstiili ehk käandsõnadega liialdamist, mitmuse ületarvitamist, seestütleva käände ülekasutust, ühildumisvigu, sõnade valet seostamist, lauseosade valet seostamist, täiendi lahutamist põhisõnast, puudevaid vajalikke sõnu

lauses, sisult seotud osalausetes sidumata jätmist, eksimusi viitesuhete näitamisel, vale sidesõna kasutamist. Seega on stiil seotud sõnavara, teksti sidususe ja ühtsuse, sõnastuse, lausestuse ja tekstilise tervikkusega.

Eelnevate loetelude põhjal on justkui selge, millised on stiilivead. Siiski tuleb arvestada, et stiil on üsna subjektiivne nähtus, sest see kirjeldab või seletab, milline mulje lugejale tekstist jääb (Kasik 2007: 54). See, mis võib olla kirjandi autori taotluslik stilistiline eripära, ei pruugi olla kirjandi lugeja jaoks olla arusaadav või aktsepteeritav stilistiline taotlus. Erinev stiilitunnetus ja -taju teeb hea stiilitunnetuse omandamise, stiili õpetamise ja hindamise keeruliseks.

1.3. Stiilist ja kirjandist põhikooli riiklikus õppekavas

Riikliku õppekava¹ (RÕK 2002) eesti keele ja kirjanduse ainekava järgi käsitletakse stiili ja stiiliväärtust põhikooli III astmes ehk 7.–9. klassis. Head keelekasutust ning oskust tekste mõista ja luua arendatakse õppeprotsessis integreerides õigekeelsusõpetust, tekstiõpetust ja kirjandusõpetust. Põhikooli I ja II kooliastmes kirjutatakse valdavalt jutustavaid ja kirjeldavaid tekste, III kooliastmes kirjutatakse lihtsamaid arutlevaid ja analüüsivaid tekste. (RÕK 2002) Riiklikus õppekavas on kirjas, et põhikooli lõpetaja oskab ühe tekstiliigina kirjutada lihtsamat arutlust. See tähendab arutleva kirjandi kirjutamist.

Põhikooli lõpetamiseks tuleb õpilasel sooritada ühe kohustusliku eksamina eesti keele lõpueksam, mille üks osa on lühikirjandi kirjutamine. Selle pikkus on alates 2005. aastast vähemalt 200 sõna (Innove). Erinevalt riigieksamikirjandist kirjutatakse põhikooli lõpueksam ühel kindlal ette antud teemal. Kirjandi teema on põhikooli lõpueksamis lai, mis tähendab, et see annab õpilasele avara tõlgendusvõimaluse.

¹ Magistritöös on kasutatud 2002. aasta riikliku õppekava versiooni, sest analüüsitud kirjandid kirjutati 2005. aastal, mil kehtis see versioon õppekavast.

Siin magistritöös analüüsitud kirjandid kirjutati 2005. aastal teemal „Mida on vaja selleks, et olla õnnelik?“. 2005. aasta põhikooli eesti keele ja kirjanduse lõpueksamit analüüsinud Aile Tooming ja Pille Riismaa (2005: 7) kirjutavad lõpueksami analüüsis, et seesugune teema võimaldab põhikooliõpilasel kirjutada nii lihtsamat arutlust kui ka jutustada ja kirjeldada.

Lõpueksami juhendis on kirjas, et õpilane oskab koostada jutustust, kirjeldust, lihtsamat arutlust, arvamust, kirja, avaldust, elulookirjeldust, seletuskirja (Innove 2005). Tõsiasi on see, et põhikooli lõpueksami kirjutamisosas kontrollitakse siiski oskust kirjutada lihtsamat arutlust, mis tähendab lühikirjandi kirjutamist. 2005. aasta eksamitöös tuli kirjutada vähemalt 200-sõnaline lühikirjand, mille teemaks on „Mida on vaja selleks, et olla õnnelik?“ (Innove 2005a).

Põhikooli lõpueksami koostamisel on aluseks võetud kolmandal kooliastmel õpitu. Kolmandal kooliastmel on kirjalike tekstide loomisel rõhk looval žanripärasel eneseväljendusel. Eesti keele ja kirjanduse tundides õpitakse koostama tarbe-, teabe-, meediateksti, jutustavat, arutlevat ja hinnangulist teksti, referaati ning projekti. See tähendab teemakohase info kogumise, teksti liigendamise, sidususe, sõnastuse ja õigekeelsuse, viimistluse, refereerimise, tsiteerimise, viitamise ning allikaloetelu koostamise oskuste omandamist. Eri tekstide koostamisel pööratakse tähelepanu ka tekstide erinevatele stiilidele. (RÕK 2002)

Keeleteadmiste omandamisel on põhirõhk keelekasutusel, mitte analüüsil. See tähendab, et põhikooli lõpetajal peaks selged olema tüüpilised keelenähtused ja et põhikooli lõpetaja mõistab keele variatiivsust. Oluliseks peetakse lausemoodustust, mida vaadeldakse tihedas seoses tekstimoodustusega. See on tihedalt seotud ka teksti stiiliväärtusega. Sõnavara arendamisel pööratakse tähelepanu sünonüümikale, sõnade mitmetähenduslikkusele, väljenduse täpsusele ja sõnade stiiliväärtusele. Vormiõpetuses pööratakse tähelepanu tähenduskülgedele, vormide stiiliväärtusele ja nende kasutamisele. Kirjalikes töödes tegeletakse kirjaliku eneseväljenduse sõnavara ja stiili arendamise ning tekstiliigist ja olukorrast tulenevate eripärade arvestamisega. (RÕK

2002) Selle õpetuse ja eri aspektide arendamise tulemusena peaks õpilane suutma põhikooli lõpuks kirjutada lihtsamat arutlust, mis arvestab hea stiili nõuetega.

Lühikirjandi kirjutamine eeldab suurel hulgal osaoskusi: lühikirjandi kirjutamiseks oskab õpilane teksti eesmärgistada ja kavandada, ainekku süstematiseerida; teksti sõnastada, liigendada teksti lauseteks ja lõikudeks; teksti viimistleda, kirjutada sidusalt; oskab leida sünonüüme, antonüüme ning neid tekstis kasutada; oskab õpitu piires kasutada võõrsõnu ja neid omasõnadega sobivalt asendada; oskab rakendada häälikuõigekirja, suure ja väikese algustähe ning kokku- ja lahkukirjutamise olulisemaid põhimõtteid; oskab õigesti kasutada käändeid ning pöörsõna pöördelisi ja käändelisi vorme; oskab moodustada omadussõnade võrdlusastmeid; oskab rakendada sõnamoodustuse olulisemaid põhimõtteid; oskab eristada ja moodustada liht- ja liitlauset, sealhulgas rind- ja põimlauset, tunneb ära osalausete piirid; oskab kirjavahemärgistada lihtlauset, sealhulgas üttega lauset ja koondlauset; rind ja põimlauset (v.a keerulised segaliitlauseid), lauselühendit ja lisandit, otse- ning kaudkõnet. (Innove 2005) Peaaegu kõik need oskused on otseselt või kaudselt seotud stiiliga.

2. STIILIVEAD LÜHIKIRJANDITES

2.1. Uurimismetoodika ja materjal

Magistritöö empiirilise osa jaoks analüüsiti 150 põhikooli lõpueksami lühikirjandit, mis on pärit emakeeleõppija korpusest. Korpus EMMA ehk emakeeleõppija korpus on elektrooniline tekstikogu, mis on loodud Eesti kooliõpilaste keelekasutuse uurimiseks. Korpuses on võimalik tekste analüüsida nähtuste kaupa. Tekstide uurimine nähtuste kaupa aitab paremini mõista, milliseid vigu õppijad teevad.

Korpus EMMA sisaldab 9. ja 12. klassi lõpukirjandeid, vastavalt 319 ja 1951 kirjandit (seisuga 21.02.2016). Metaandmete põhjal (sugu, tüüp, tulemus, teema) on statistikud koostanud korpusesse valimi. Siinses magistritöös koosneb valim 150 põhikooli lõpueksami lühikirjandist. Magistritöö valimi koostamisel metaandmeid ei vaadeldud, 319 lühikirjandi hulgast valiti esimesed 150 lühikirjandit. Kõik põhikooli lõpueksami lühikirjandid on pärit 2005. aastast ning need on kirjutatud teemal „Mida on vaja selleks, et olla õnnelik?“.

Siinses töös analüüsiti stiilivigu, mille lühikirjandi parandajad on märkinud stiiliveaks. Põhikooli lõpueksamit hindab kooli lõpueksamikomisjon, kuhu kuulub eksamikomisjoni esimees ja kaks emakeeleõpetajat (RT §9), mis tähendab, et õpilase kirjandit võib parandada ka tema emakeeleõpetaja.

Põhikooli lõpueksami korraldusjuhendi järgi peetakse stiilivigadeks lausestus-, stiilivõi sõnavalikuvigu: arusaamatult väljendatud mõtted, sobimatu sõna kasutamine, sõna kasutamine vales tähenduses, sõna- ja tüvekindused jms. Tekstisisiselt tähistatakse sõna- ja tüvekindusi ristikesega, stiili- ja sõnajärjevigu, lauseosa paigutuse vigu ja

küsitavusi lainelise joonega. Vea äärel märkimiseks kasutatakse märki ㄿ. (Innove 2005) Vigade märkimine on eksamitöodes üsna ebaühtlane. Analüüsitud kirjandites ei märkinud parandajad sageli vigu tekstisiselt, mis tegi stiilivea mõistmise ja kategoriseerimise keerulisemaks.

Stiilivigade analüüsimisel ja kategoriseerimisel lähtuti parandajate tehtud märgetest. Eristati äärel märgitud ja äärel märkimata vead, sest eksamitöodes olid parandajad osa vigu äärel märkinud ja osa vigu jätnud äärel märkimata. Nii otsustas magistr töö autor ka analüüsis esialgu need vead eristada. Stiilivigade kategoriseerimiseks loodi esmalt kaks ülemkategoriat: sõnavalikuvead ja lausestusvead, lähtudes eksamijuhendi üldsõnalisest stiilivigade definitsioonist. Tekste analüüsid moodustusid mõlema ülemkategoria juurde alamkategoriad ning lisandus veel üks ülemkategoria, milleks on vormivalikuvead. Lisaks moodustus ka kategoria *Muu*. Viimati nimetatud kategorias on need stiilivead, mis ei kuulu ühessegi olemasolevasse kategoriasse. Neist stiilivigadest ei moodustunud ka uusi kategoriaid. Analüüsist jäid välja need laused, mille puhul ei olnud võimalik aru saada, mida parandaja oli stiiliveaks pidanud.

Stiilivigade kategoriseerimisel küll eristati äärel märgitud ja äärel märkimata vead, ent magistr töö analüüsiosa kirjelduses ja andmete interpretatsioonis esitatakse näitelauseid vaid äärel märgitud vigade hulgast, sest kategoriale osas pole äärel märgitud ja äärel märkimata vigade vahel suuri erinevusi.

Hindamisjuhendis on selgitatud vaid seda, kuidas vigu äärel tähistatakse. Eristatud ei ole äärel märgitud ja äärel märkimata vigade erinevust. See tõstatab küsimuse, mis on erinevus äärel märgitud ja äärel märkimata vigade vahel. Sihtasutuse Innove eesti keele ja kirjanduse peaspetsialisti Märt Hennoste sõnutsi peaks hindamisel põhimõtteliselt arvestama vaid äärel märgitud vigu, lisades seejuures, et põhikooli lõpueksameid hinnatakse koolides ning komisjonide käekiri võib mõnevõrra erineda².

² Magistr töö autor oli Märt Hennostega kirjavahetuses.

Käesoleva magistritöö autorile näis lühikirjandeid analüüsid, et äärele jäetakse vead märkimata juhul, kui tegu on lühikirjandis tekstisiseselt korduva veaga või ei pea parandaja viga kuigi tõsiseks, raskeks. Viimati nimetatud aspekt viitab sellele, et parandajad eristavad kergemaid ja raskemaid stiilivigu. See eristus põhineb tõenäoliselt parandaja subjektiivsel arvamusel. Subjektiivne arvamus lähtub tõenäoliselt konkreetsest lühikirjandist, õpilasest ja parandajast.

Kuna siinse magistritöö üks eesmärk on välja selgitada, millised on stiilivead lühikirjandites, siis on eristatud kõik ühes lauses esinevad stiilivead vastavalt kategooriale, kuhu viga kuulub. Stiilivigade kategooriate vahel on kokkupuutepunkte, mis tähendab, et ühes lauses võib koos esineda eri tüüpi stiilivigu. Kui ühes lauses esines mitu erinevat tüüpi stiiliviga, siis rühmitati iga stiiliviga vastavalt kategooriale, kuhu viga kuulub. Näites (1) märkis parandaja kaks erinevat stiiliviga³.

(1) *Aga sa ei ole ju, kui ei ole vanemaid ja teisi lähedasi.*

Esimene märgitud stiiliviga on sõna *sa*, mis siinses analüüsis määratleti lausestusvigade kategooria alamkategooriasse *sina*-stiil. Teine stiiliviga *ei ole* määratleti sõnavalikuvigade korduse alamkategooriasse.

Stiilivigade analüüsis lähtuti seega kahest olulisest põhimõttest: 1) analüüsiti vaid neid vigu, mille parandaja stiiliveaks märkis; 2) ühes lauses esinenud mitu eri tüüpi stiiliviga rühmitati vastavalt kategooriale, kuhu viga kuulub. Nii saab anda selgema ülevaate sellest, mida parandajad stiilivigadeks peavad.

Lisaks stiilivigade analüüsile ja kategoriseerimisele uuriti magistritöös ka stiili ja sõnavara hindamist, sest lühikirjandeid analüüsid näis, et see ei ole vastavuses eksami hindamisjuhendiga ning hindamine on ebaühtlane. Siinse töö autor märkas, et stiil ja sõnavara on mõjutavad ka sisu hindamist. Analüüsitud põhikooli lõpueksami lühikirjandid on kõik kirjutatud teemal „Mida on vaja selleks, et olla õnnelik?“. Magistritöö autor märkas stiili ja sõnavara teatavat mõju sisu hindamisele, sest sisu poolest olid kõik kirjandid üsna sarnased. Põhikooli lõpetajate arvates on õnneks vaja

³ Näited lühikirjanditest on esitatud kursiivkirjas ja muutmata kujul.

perekonda, sõpru, armastust, rahulolu, raha ja materiaalsel vara. Tekstid olid sisult sarnased, ent sisu eest saadud punktid kõikusid minimaalsest punktisummast (1 punkt) maksimaalseni (20 punkti). Magistritöö autorile näis, et mida madalamad olid stiili- ja sõnavara eest saadud punktid, seda madalamad olid ka sisu eest saadud punktid.

Kuna põhikooli lõpueksami lühikirjandite puhul on võimalik näha ka eksamitöö punkte, siis stiili ja sõnavara ning sisu hindamise vahelise seose kontrollimiseks püstitati hüpotees: mida rohkem on stiili- ja sõnavaravigu, seda madalamad on sisu eest saadavad punktid. Hüpoteesi kontrollimiseks tehti korrelatsioon- ja regressioonanalüüs.

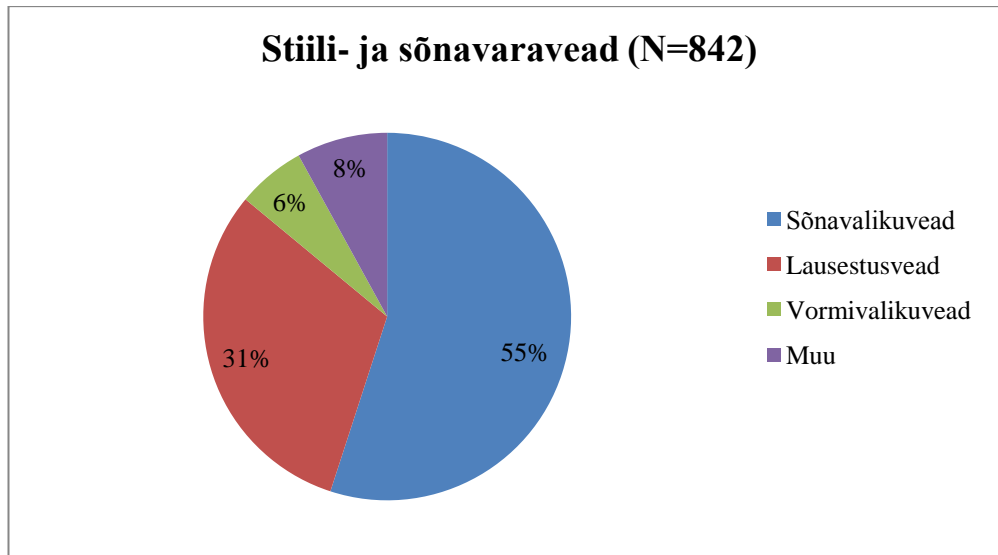
Empiirilise materjali analüüsimisel lähtutakse moodustunud stiilivigade kategooriatest, kirjeldatakse ja interpreteeritakse iga ülem- ning alamkategooriat. Analüüsis on kategooriad järjestatud vastavalt vigade hulgale. Eraldi kirjeldatakse ka tehtud korrelatsioonanalüüsi, lähtudes stiili ja sõnavara ning sisu eest saadud punktidest.

Saadud tulemused peaksid aitama paremini mõista, millised on stiilivead lühikirjandites, kas lühikirjandite stiili hindamine on vastavuses hindamisjuhendiga ning kas kirjandi stiili ja sisu hindamise vahel on seos. Uurimistulemused võiksid huvi pakkuda üldhariduskoolide õpetajatele ning eksamitööde koostajatele ja hindajatele.

2.2. Stiilivigade kategooriad ja hulk

Stiilivigu leidis 150 lühikirjandis 842 korral, neist 634 viga märgiti äärele ning 208 jäeti äärele märkimata. See tähendab, et 75,3% vigadest märgiti äärele ja 24,7% jäeti äärele märkimata. Analüüsist jäi välja 12 lauset, millest 8 viga märgiti äärele ja 4 jäeti äärele märkimata. Nende lausete puhul ei olnud võimalik aru saada, mida parandaja on veaks pidanud. Stiili- ja sõnavara vigu tehti 150 kirjandis 814 lauses.

Järgmine sektordiagramm (joonis 1) illustreerib stiili- ja sõnavaravigade protsentuaalset jagunemist.

Joonis 1. Stiili- ja sõnavaravigade jagunemine

Jooniselt 1 selgub, et enim vigu tehti sõnavalikus. See kategooria moodustab 55% kogu vigade hulgast. Sellele kategooriale järgneb vigade hulga poolest lausestusvigade kategooria, mis moodustab 31% kogu vigade hulgast. Suuruselt kolmas kategooria on vormivalikuvead, mis moodustab 6% kogu vigade hulgast. Kategooria *Muu* moodustab 8% kogu vigade hulgast. See on protsentuaalselt suurem kategooria kui kategooria vormivalikuvead, ent siin tuleb arvestada sellega, et tegu on heterogeense rühmaga, mis koosneb eristuvatest väikerühmadest. Seega ei saa seda vealiikide poolest pidada vormivalikuvigade kategooriast suuremaks.

Sõnavalikuvigade kategoorias on kokku 464 viga, millest 342 märgiti äärele ja 122 jäeti äärele märkimata. See tähendab, et 464 veast märgiti 73,7% vigadest äärele ja 26,3% jäeti äärele märkimata. Kogu vigade hulgast moodustab sõnavalikuvigade kategooria vigade hulk 55% (vt joonis 1). See tähendab, et rohkem kui pooled vead on seotud sõnavalikuga.

Sõnavalikuviigade kategooria jaguneb seitsmeks alamkategooriaks. Äärele märgitud sõnavalikuviigade alamkategooriad on 1) kordus (129 näitelauset); 2) ebaõnnestunud sõnavalik (83 näitelauset); 3) asesõnad (39 näitelauset); 4) üldnimisõna *asi* (36 näitelauset); 5) sõnastuslik liiasus (22 näitelauset); 6) argikeelsus (20 näitelauset); 7) hulgasõnad mitmuses (13 näitelauset). Äärele märkimata sõnavalikuviigade alamkategooriad on 1) kordus (51 näitelauset); 2) ebaõnnestunud sõnavalik (30 näitelauset); 3) asesõnad (16 näitelauset); 4) sõnastuslik liiasus (12 näitelauset); 5) üldnimisõna *asi* (10 näitelauset); 6) hulgasõnad mitmuses (3 näitelauset).

Tabel 1. Sõnavalikuvead

	Kordus	Ebaõnnestunud sõnavalik	Asesõnad	Üldnimi -sõna <i>asi</i>	Sõnastuslik liiasus	Argikeelsus	Hulgasõnad mitmuses
Äärele märgitud (342 viga)	129	83	39	36	22	20	13
Äärele märkimata (122 viga)	51	30	16	10	12	-	3

Kokku: 464

Vigade hulga poolest suuruselt teine kategooria on lausestusvead. Lausestusvigu on kokku 259, millest 211 märgiti äärele ja 48 jäeti äärele märkimata. See tähendab, et 259 veast märgiti 81,5% vigadest äärele ja 18,5% jäeti äärele märkimata. Kogu vigade hulgast moodustavad lausestusvead 31% (vt joonis 1). Lausestusviigade kategooria jaguneb viieks alamkategooriaks. Äärele märgitud lausestusviigade alamkategooriad on 1) ebaõnnestunud sõnastus (140 näitelauset); 2) *sina*-stiil (38 näitelauset); 3) hakitud stiil (22 näitelauset); 4) lause alustamine sidesõnaga (11 näitelauset). Äärele märkimata lausestusviigade alamkategooriad on 1) *sina*-stiil (27 näitelauset); 2) ebaõnnestunud

sõnastus (17 näitelauset); 3) hakitud stiil (2 näitelauset); 4) lause alustamine sidesõnaga (2 näitelauset).

Tabel 2. Lausestusvead

	Ebaõnnestunud sõnastus	<i>Sina</i> -stiil	Hakitud stiil	Lause alustamine sidesõnaga
Äärele märgitud (211 viga)	140	38	22	11
Äärele märkimata (48 viga)	17	27	2	2

Kokku: 259

Kolmas kategooria on vormivalikuvead. Vormivalikuvigade kategoorias on kokku 54 viga, millest 41 viga märgiti äärele ja 13 viga jäeti äärele märkimata. See tähendab, et 54 veast märgiti 75,9% vigadest äärele ja 24,1% jäeti äärele märkimata. Kogu vigade hulgast moodustab lausestusvigade kategooria vigade hulk 6% (vt joonis 1). Vormivalikuvigade kategooria jaguneb kaheks alamkategooriaks: 1) eksimused morfoloogiliste vormide kasutuses (18 äärele märgitud ja 5 äärele märkimata viga); 2) vale vorm (23 äärele märgitud ja 8 äärele märkimata viga). Eksimused morfoloogiliste vormide kasutuses tähendab, et rikutud on ajavormide ühtsust või on kasutatud ainsust ja mitmust läbisegi. Vale vormi kasutamine tähendab, et eksitud on vormivalikul. Näiteks on kasutatud si-lõpulist mitmuse osastavat eri tüüpi sõnades (nt *paljusi inimesi*), eksitud on pronoomenite käändevormide moodustamisel (nt *kellegile*) või on valitud vale käändevorm.

Tabel 3. Vormivalikuvead

	Eksimused morfoloogiliste vormide kasutuses	Vale vorm
Äärele märgitud	18	23
Äärele märkimata	5	8

Kokku: 54

Lisaks sõnavalikuviigade, lausestusviigade ja vormivalikuviigade kategooriatele tekkis kategooria *Muu*, milles on need laused, mis ei kuulu ühessegi olemasolevasse kategooriasse ning millest ei moodustunud uusi kategooriaid. See kategooria koosneb eristuvatest väikerühmadest. Kategoorias muu on kokku 65 näitelause, millest 40 märgiti äärele ja 25 jäeti äärele märkimata. See tähendab, et 65 veast märgiti äärele 65,1% ja äärele jäeti märkimata 38,5% viigadest. Kogu viigade hulgast moodustab kategooria muu 8%.

2.3. Sõnavalikuvead

Selles alapeatükis kirjeldatakse sõnavalikuviigade kategooriaid ning interpreteeritakse saadud andmeid. Sõnavalikuviigu leidus lühikirjandites kokku 459, millest 340 märgiti äärele ja 119 jäeti äärele märkimata. Sõnavalikuviigade alamkategooriad ja viigade hulgad on esitatud tabelis 1. Arvandmed on esitatud ka järgnevas analüüsis iga alamkategooria juures.

Hea kirjutaja tunnuseks on rikkalik ja mitmekülgne sõnavara (Ratassepp 2005: 51), mida valitakse oskuslikult vastavalt olukorrale ja eesmärgile. Teksti koostamise seisukohalt on sõnavalik äärmiselt oluline, sest see kujundab teksti stiili (Mund, Uuspõld 2008: 77). Kirjand on läbinisti kirjakeelne tekst ja seetõttu tuleks kasutada neutraalset sõnavara. Suurem osa igapäevasõnavarast on neutraalne, ent paljude keelendite puhul on selgelt aru saada, et need keelendid on stiilivärvinguga. Sõnade stiilivärvingu määrab sõna kasutusala, sõna esinemissagedus, kasutamisolukord ning sõna päritolu. (Ratassepp 2005: 58–59)

Lühikirjandite analüüsis selgus, et sõnavalik on noore kirjutaja jaoks keeruline ning suur osa tehtud stiiliviigadest on seotud sellega, et põhikooli õpilase sõnavara ei ole piisavalt ulatuslik ning sõnu kiputakse tekstis kordama, teatud väljendusvahendite vahel ei osata teha õiget valikut ning sõnu ei osata kasutada õiges tähenduses.

2.2.1. Kordus

Kordusi leidis 150 kirjandis 180 korral, millest 129 viga märgiti äärele ja 51 jäeti äärele märkimata. Suur vigade hulk näitab, et põhikooli õpilase sõnavara on ühekülgne ning selle kasutamise oskus ei ole hea. Sõna- ja tüvekorduste puhul luges käesoleva töö autor korduva sõna üheks veaks, olenemata sellest, mitu korda lühikirjandi autor vastavat sõna lauses või lõigus kordas. Korduste alla kuuluvad ka käändekordus ning pöördelõpu ja isikulise asesõna kõrvuti kasutamine (nt *tegime me*) (Habicht 2013: 4).

Kordus on sõnastuse leksikaal-semantiline aspekt, mille kasutamisel tekstis on kaks peamist eesmärki: kordust kasutatakse selleks, et midagi rõhutada või selleks, et vältida teksti sidusust (Erelt 2006: 138). Teksti sidumiseks kasutatakse kõige rohkem samaviitelisust: kordust, sünonüümiat, asesõnu ja ellipsit (Hennoste 1995: 35). Kordus on oluline kohesioonivahend tekstis (Lepajõe 2011: 44), kuid kohmakad kordused häirivad lause sujuvat rütmi (Mund, Uuspõld 2008: 75) ning võivad muuta teksti vaeseks ning liialt ühekülgseks (Lepajõe 2011: 46). Kirjandis võib läbimõttlemata korduse kasutamine tunduda stiililise abitusena ja seda tuleks vältida. Kordusi saab asendada sünonüümide, asesõnade ja ellipsi ehk väljajätuga. (Hennoste 1995: 35) Lausesiseselt võivad asendusteks olla isikulised, enesekohased ja vastastikused asesõnad; lausetevaheliselt näitavad asesõnad (Erelt 2006: 128–130). Ellips muudab lause ökonoomsemaks (Lepajõe 2011: 46). Välja saab jätta korduvat elementi, mis on kergesti juurdemõeldav, näiteks on tavaline jätta välja isikulise asesõnaga *ma, sa, me, te* vormistatud alus, sest verbi pöördelõpp näitab, kellega on tegu (Erelt 2006: 138). Ellipsit saab kasutada ka sellises lauseosas, millel on olemas analoog (Lepajõe 2011: 47).

Sõna- ja tüvekordused ning oskamatus kasutada sünonüümiat on levinud viga nii riigieksamikirjandites (Lepajõe 2011: 46) kui ka siinse magistr töö jaoks analüüsitud põhikooli lõpueksami lühikirjandites. Põhjendamatud sõna-, tüve-, pöördelõpu- ja käändekordused võivad teksti muuta stilistiliselt vaeseks ning näitavad teksti autori kogenematust ning oskamatus koostada stiililt head teksti. Seevastu oskus kasutada sünonüümiat ja muid asendusi näitab kirjutaja sõnavara rikkust (Lepajõe 2011: 46).

Analüüsis selgus, et lühikirjandites ei kasutatud kordust eesmärgipäraselt, vaid kordused olid põhjendamatud ning tarbetud, muutes teksti stiililt vaeseks. Näites (2) on korratud sõna *tarvitades* kahel korral.

(2) *Tervist rikub inimene suitsu tehes ja alkohooli **tarvitades** või veel hullem narkootikume **tarvitades**.*

Selline kordus on tarbetu ning seda saab vältida lause ümbersõnastamisega. Sõnakordused on ka korduste kategooria kõige sagedasem viga. Sageli leidis ühes lauses, kahes lähestikku asuvas lauses või koguni tekstilõigus mitme erineva sõna kordamist. Näites (3) on kahes kõrvuti olevas lauses korratud kaht sõna kahel korral.

(3) *Kõik oleneb **inimesest** endast. **Inimestel** on **erinevad** soovid ja vajavad **erinevaid** asju selleks, et olla õnnelik.*

Siin oleks saanud kordusi vältida kasutades asendusi. Samuti on sõna *erinevad* üsna üldsõnaline ning muudab teksti ühekülgseks. Lühikirjandites on veaks peetud ka tüvekordust, mida näeb näites (4).

(4) *See peab olema meelepärane, sest siis lähed **sinna** naeratades ja tuled **sealt** tagasi ka heas tujus.*

Tüvekordust oleks saanud näites (4) vältida, kuid tähelepanu tuleks pöörata sellele, kas see on alati viga ja kas kõik õpetajad peaksid sellist tüvekordust veaks. Näitelause (4) esinev viga ei muuda tegelikult teksti stiililt halvaks ja sellise tüvekorduse kasutamine ei tohiks mõjutada eksamihinnet. Siinse magistritöö autor noore emakeeleõpetajana ei pea seda kuigi suureks veaks ja eksamit hinnates ei märgiks seda tüvekordust veaks. Selline eriarvamus viitab stiili hindamise subjektiivsusele. Eksamitööd ei tohiks aga hinnata subjektiivselt.

Lisaks sõna- ja tüvekordustele kasutati lühikirjandites ka käändekordust (näide 5) ning pöördelõppu kõrvuti isikulise asesõnaga (näide 6).

(5) *Neil ei ole probleeme näiteks **tööga** või suurte **arvetega**.*

(6) *Tänu sõprade ja vanemate toetusele **oleme me** kõik õnnelikud.*

Näites (5) on korratud kaasaütlevat käänat, mida oleks saanud vältida. Näites (6) on „memetatud“, mis tekib mitmuse esimese isiku asesõna paigutamisel verbivormi järele (Erelt 2006: 138). Näidetes (5) ja (6) esinevad vead ei olnud aga põhikooli lõpueksami lühikirjandites kuigi sagedased. Selliseid vigu tuli ette vaid mõnel üksikul korral. Kui

näitelause (6) „memetamine“ on tajutav stiilimõrana, siis näitelauses (5) olev käändekordus ei ole selline viga, mida tuleks arvestada eksamitöö hindamisel.

Peamised eksimused on sõnade ja sõnatüvede liigne kordamine. Suur korduste hulk põhikooli lõpueksami lühikirjandites näitab, et 9. klassi õpilane ei ole veel kogenud kirjutaja ning oskuslik sõnavara kasutamine ning heade tekstide kirjutamine vajab veel harjutamist. Töövihikud ja õpikud sisaldavad suurel hulgal erinevaid harjutusi, ent tähelepanu tuleks pöörata oskusele vältida liigseid kordusi ja arendada õpilaste oskust redigeerida oma teksti.

2.2.2. Ebaõnnestunud sõnavalik

Siia alamkategoriasse kuuluvad need laused, milles kirjutaja on kasutanud sõna vääralt või ebasobivalt. Ebaõnnestunud sõnavalikuvigu tehti 114 korda, millest 83 viga märgiti äärele ja 32 jäeti äärele märkimata. Sõna kasutati vales tähenduses 89 korda, paronüümieksimusi tehti 20 korral ning kantseliitlikku keelekasutust leidis analüüsitud lühikirjandite hulgas vaid 5 korral.

Sõna vale kasutamine tuleneb sõna tähenduse väärsti mõistmisest või tähenduse mittetundmisest (Mund, Uuspõld 2008: 22). Eksimusi põhjustavad ka paronüümid (Habicht 2013: 2), mis on tähenduselt erinevad sõnad, kuid sarnased morfeemikoosseisu ja kõla poolest (EKK 2000: 496). Tavaliselt on paronüümiast tulenevad stiilieksimused seotud kindlate sõnapaaridega, näiteks *vahel – vahest – vast, järgi – järel, peale – pärast, õieti – õigesti* (Lepajõe 2009: 58), mis selgus ka siinses analüüsis. Käesoleva töö autor kategoriseeris ebaõnnestunud sõnavaliku alla ka kantseliidi, sest vastavaid lauseid oli põhikooli õpilaste lühikirjandites väga vähe, seega ei moodustunud neist eraldi alamkategoriat.

Näidetes (7) ja (8) on sõna kasutatud vales tähenduses.

(7) Raha on **riist**, mis aitab elu kergemaks ja mugavamaks teha.

(8) Lõpptunnistuse kättesaamine on üks **etapp**, kus sa saad tunda rõõmu oma raskest kooliteest, mis kestis mul üksteist pikka aastat.

Näites (7) on kasutatud sõna *riist*, mis sellesse konteksti ei sobi ja mõjub veidralt. Eesti keele seletav sõnaraamat defineerib *riista* kui eset, mille abil midagi tehakse, näiteks on see tööriist, relv, spordivahend, seade, sõiduk, muusikariist. Raha defineeritakse aga kui maksevahendit, mitte kui eset. Seega on sõnavalik ebaõnnestunud. Näites (8) on kirjeldatud lõputunnistuse kättesaamist kui etappi. Siin analüüsis määrati see viga sõnavalikuveaks, kuigi tegu on ka sõnastamise ebakõlaga. Selline sõnakasutus ei ole hea, sest etapp tähendab ajavahemikku, protsessi ning spordis mingit osa distantsist. Lõputunnistuse kättesaamist ei saa aga kirjeldada kui ajavahemikku, protsessi või distantsi osa.

Näites (9) tuleneb sõnavalikuviga paronüümiast. *Vahel ~ vahest* on paronüümid, mille kasutuses eksitakse sageli. Analüüsitud kirjandites eksiti peamiselt *omandama ~ omastama*, *vahel ~ vahest*, *peale ~ pärast*, *järgi ~ järel* paronüümide kasutuses. Emakeele Seltsi keeleteimkond otsustas 2009. aastal, et nii kaassõnade *peale* kui ka *pärast* kasutamine ajatähenduses on kirjakeeles sobilik (ESk otsus). See tähendab, et 2005. aasta eksamitöodes loeti *peale* kasutamine tähenduses *pärast* veaks.

Näites (9) on eksitud paronüümide *vahel ~ vahest* kasutuses.

(9) *Õnnelikkus seisneb ka vahest rahas. Mina olen selle üle õnnelik, et mul on Austria reisi jaoks raha ja, et ma sinna ka Augusti-kuus lähen.*

Selles lauses võiks kasutada ka sõna *vahest*, ent järgmise lausega on selge, et kirjutaja pidas silmas, et õnnelikkus seisneb *vahel* (mõnikord) rahas. Selles kontekstis ei ole paronüüm *vahest* aktsepteeritav. Paronüümieksimus *omandama ~ omastama* on tõenäoliselt kirjandi teemast tulenev viga, sest sageli kirjutati lühikirjandites hariduse omandamisest kui õnnelikkuse ühest aspektist.

(10) *Õnnelik olla edaspidises elus peab olema haridus ja mida ma pragust omastan.*

Näites (10) oleks sobilik kasutada sõna *omandama*.

Näites (11) on valitud sobimatu tegusõna. Verb *teostama* on omane kantseleitlikule keelele. Seda verbi peetakse sagedaseks tühiverbiks (Pullerits 2010: 15).

(11) *Ma olen piisavalt sihikindel, et minu jaoks sekundaarsed vajadused teostada, kuid hetkel ma neid ei vaja.*

Kantseliitlikuks keelekasutuseks peetakse keerukat, paljusõnalist, abstraktset, mitmeti ja raskesti mõistetavat stiili, milles sõnade seosed on ähmased. Kantseliiti nimetatakse laiemas tähenduses bürokraatiaslängiks. (Pullerits 2010: 5) Kantseliitlikkust tuleks kirjandis vältida, sest selline keelekasutus ei sobi kirjandi kui tekstiliigiga ning selles kasutatavate keelevahenditega.

Sõnavaravigu tehti ka seesuguseid, mis ilmselt lähtusid otseselt teemaga seotud sõnast *õnn*. Kirjandi teemaks on „Mida on vaja selleks, et olla õnnelik?“, see tähendab, et õpilased kasutasid kirjandites mitmeid eri sõnu sõnatüvest *õnn*. Näites (12) on õpilane kasutanud sõna *õnn* asemel *õnnelikkust*.

(12) *Igas ühes meist leidub tükike õnnelikkust.*

Eesti keele seletav sõnaraamat defineerib sõna *õnn* kui rõõmu ja sügavat rahulolu oma olukorra üle, õnnelikku olekut; *õnnelikkust* aga kui õnne tundmise, rõõmu ja rahuloluna, õnnerikkuse ja õnneküllusena. Mõlemad sõnad on lause kontekstis tegelikult sobilikud ja sõna *õnnelikkus* kasutamist sõna *õnn* asemel ei peaks pidama stiiliveaks. Seesugune parandaja märgitud viga ei tohiks mõjutada eksami hindamist.

Analüüsitud kirjandite põhjal selgub, et põhikooli õpilaste jaoks on sõnade õige kasutamine sobivas kontekstis keeruline. Üllatavalt ei näi paronüümide õige kasutus põhikooli õpilastele nii palju raskusi tekitavat. Kantseliitlike väljendeid ei leidunud analüüsitud kirjandites kuigi palju. Põhjus on ilmselt selles, et põhikooli õpilased ei puutu tihti kokku sellise keelekeskkonnaga, kus kasutatakse bürokraatiakeelt. Koolis tuleks arendada sõnavarateadmisi ning harjutada sõnade kasutamist õiges tähenduses. Samas tuleb tähelepanu pöörata sellele, et lihtne on harjutada paronüümide õiget kasutust ja õppida võõrsõnu, kuid võimatu on ette näha seda, kuidas õpilane muid sõnu erinevates kontekstides kasutab.

2.2.3. Asesõnad

Siia alamkategoriasse kuuluvad laused, milles kasutati asesõnu ehk pronoomeneid ebaõnnestunult. Asesõnu kasutati ebaõnnestunult 55 korral, millest 39 viga märgiti

äärele ja 16 jäeti äärele märkimata. Asesõnad on asendussõnad, millel ei ole tekstis sõltumatut tähendust, vaid nad saavad oma tähenduse sõnalt, mille asemel neid kasutatakse. (Kasik 2007: 14) Pronoomenid on sõnad, mis on tüüpjuhul iseseisvad mittetäistähenduslikud sõnad. Need muutuvad käändes ja arvus ning käituvad sarnaselt nimi-, omadus- või arvsõnadele, ent on abstraktsema sisuga. Mõned pronomenid võivad käituda kord iseseisvate, kord abisõnadena, sidudes omavahel kahte osalauset. (EKK 2000: 134)

Lühikirjanditest ilmnes, et kirjutajate jaoks on keeruline valida lausesse sobiv asesõna. Sobimatu asesõna valimisel tekib sobimatu või ebaõnnestunud viitesuhe. Kirjandite analüüsist selgus, et isikuliste asesõnade ehk personaalpronoomenite *tema ~ ta* ja *nemad ~ nad* loodi sageli ebaõnnestunud viitesuhe. Näites (12) on isikulise asesõna *tema* käändelise vormiga *tal* viidatud elutule nimisõnale *kodu*.

(13) *Sõna „KODU“, tal on palju tähendusi, eeskätt on ta turvapaik.*

Elutule viitab *see, too*, elusale *tema ~ ta* (Mund, Uuspõld 2008: 50). Näites (13) tulnuks kasutada asesõna, mis viitab elutule või sõnastada lause ümber asesõna kasutamata.

Näites (14) selgub, et kirjutaja ei ole tajunud, mida ta asesõnaga asendab.

(14) *Neid kel on seesmine rahu on tunduvalt rohkem kui neid kel on materiaalsel vara.*

Neil on ka vähem stressi, sest neil on vähem pinget.

Esimesel lugemisel pole aru saada, kas vähem stressi on neil, kel on seesmine rahu või neil, kes omavad materiaalsel vara. Lisaks eelmainitule muudab asesõna *nemad* kasutus laused ebamääraseks ja abstraktseks ning jääb arusaamatuks, kes on *nemad*, kellest kirjutatakse. Seesugust stiili tuleks kirjandites vältida, sest asendussõnade liigne kasutamine muudab teksti ühekülgeks ja raskesti mõistetavaks.

Kirjandites leidis vigu ka näitava asesõna ehk demonstratiivpronoomeni *see* mitmusliku vormi *need* viitesuhte loomises. Näites (15) on kirjutaja eksinud asesõna *need* kasutusega. Kirjutaja on loonud ebaõnnestunud viitesuhte, mis on ebaloogiline ja raskendab kirjutaja mõttekäigust arusaamist.

(15) *Ja kui pere ei taha last antakse laps ära või tehakse aborti. Aga just need lapsed ongi kõige rõõmu ja õnne toojad.*

Kirjutaja loodud viitesuhte järgi toovad rõõmu ja õnne sündimata lapsed. Kuna asesõnad saavad oma tähenduse sõnadelt, mida nad asendavad, siis peab olema ühemõtteliselt selge, millele asesõna viitab (Kasik 2007: 14), et vältida sobimatute viitesuhete loomist.

Sageli kasutatakse asendussõnu liigselt, eriti enesekohaseid asesõnu ehk refleksiivpronoomeneid. Enesekohased asesõnad on vaegmuutelised asesõnad *enese ~ enda, iseenese ~ iseenda, oma* (EKK 2000: 135). Näites (16) on kasutatud asesõna *oma*, mille põhifunktsioon on omastav. Näites (17) aga asesõna *enda*.

(16) *Samas, kunagi hakkab see kõik ju oma südametunnistust piinama.*

(17) *Kui need asjad on olemas on ka inimese enda elu rõõmsam.*

Mõlemal juhul on asesõnade kasutus liigne ning need oleks saanud välja jätta.

Säästlik asendussõnade kasutamine muudab teksti paremini mõistetavaks ja arusaadavamaks, sest nii ei pea lugeja eelneva teksti juurde tagasi pöörduma, et mõista, mida kirjutaja täpselt mõelnud on (Kasik 2007: 14).

2.2.4. Üldnimisõna *asi*

Analüüsitud kirjandites kasutati sageli üldnimisõna *asi*. Üldnimisõna *asi* märgiti lühikirjandites stiiliveaks kokku 46 korral, millest 36 märgiti äärele ja 10 jäeti äärele märkimata. Üldnimisõna *asi* leidis 29 kirjandis. Üldnimisõnade kasutus on sage nähtus suulises kõnes, mis on seotud kiire tekstiloomega, sest konkreetse tähendusega sõna asemel on kergem kasutada üldise tähendusega sõna (Hennoste 2000: 1356). Seega on üldnimisõna *asi* iseloomulik spontaansetele kõnele, nii suulisele kui ka internetis kasutatavale keelele, mitte aga kirjakeelsetele tekstidele. Eesti keele seletav sõnaraamat selgitab sõna *asi* järgnevalt: *asi* võib olla ese, vahend, riist, toode; probleem, arutatav, lahendamist vajav küsimus; juhtum, lugu, sündmus; teadvusest sõltumatult eksisteeriv objektiivse maailma ese või nähtus; töö, tegevus, toiming, kohustus, ülesanne; midagi tingiv põhjus või vajadus; miski omaette väärtus, midagi kõlblikku, vastuvõetavat, kasulikku. Üldnimisõna *asi* definitsioonist selgub, et sellel on väga lai tähendusväli.

Analüüsitud lühikirjanditest selgus, et *asi* tähistab õpilaste kirjandites nii elutut kui elusat. Näites (18) ja (19) on tähistatud üldnimisõnaga *asi* perekonda või kodu.

(18) *Neile pakuvad rõõmu sellised igapäevased asjad nagu pere ja kodu.*

(19) *Õnnele mõeldes tuleb kohe meelde esimene asi - perekond.*

Mõlemas lauses mõjub üldnimisõna *asi* sobimatult.

Näites (20) on niigi laia tähendusväljaga üldnimisõna *asi* saanud veel laiema tähenduse adjektiiviga *mitmesugune*.

(20) *Mõnel on vaja selleks mitmesuguseid asju, kuid teisel piisab jällegi vähesest.*

Kirjandis ei selgu, mis on *mitmesugused asjad*, mida õnneks vaja on. Selline üldsõnalisus rikub teksti stiili ning teeb teksti raskesti mõistetavaks, ses üldsõnalisus ei ole informatiivne ja on üsna sisutühi.

Üldiselt ei sobi üldsõnalisus kirjaliku keelekasutusega, vaid eelistada tuleks konkreetse tähendusega sõnu. See teeb teksti paremini loetavamaks ja mõistetavamaks. (Lepajõe 2006: 147). Üldsõnu ei peaks aga täielikult vältima, vaid neid tuleks kasutada otstarbekalt ja sobivas kontekstis. Näidetes (21) ja (22) on parandajad märkinud üldsõna *asi* kasutamise veaks. Mõlemad vead olid äärele märgitud, mis tähendab, et neid arvestati eksamitöö hindamisel.

(21) *Inimene paistab olevat õnnelik kui ta on kindlustatud materiaalses mõttes. Nii saab reisida, osta endale auto ja riided kui ka muid eluks vajalikke asju.*

(22) *Viimane asi mis mind rõõmsaks tegi olid aasta hinded mis ma eelmine nädal teada sain.*

Näites (21) kirjutab lühikirjandi autor, et materiaalselt kindlustatud inimene näib olevat õnnelik, sest nii saab reisida, osta auto ja riideid ning ka muid eluks vajalikke asju. Siin võiks üldsõna *asi* kasutamine olla aktsepteeritav, sest tekstist selgub, et kirjutaja peab eluks vajalikeks asjadeks autot, riideid ja *muid eluks vajalikke asju*, mida ta ei pea vajalikuks täpsustada. Näites (22) võiks üldsõna *asi* kasutamine samuti olla aktsepteeritav, sest lause teises pooles selgub, mida sellega mõeldakse.

Üldsõnalisus on kirjandites probleem. Õpilased ei tunneta üldsõna kasutamise sobimatust, ent kirjandi hindamisel tuleks arvestada sellega, et noore keeleoskust

mõjutab kokkupuutumine erinevate kirjalike tekstidega (näiteks meediatekstide ning võõrkeelsete mõjutustega tekstidega), suuline suhtlus ning suhtlus internetis. Suhtlus internetis on suuline keel kirjalikus vormis, mis põhjustab probleeme kirjakeele oskuses. Korrekse kirjakeele omandamine on oluline, ent keel areneb ja muutub, seega tuleks arvestada ka noort ümbritsevat keelt. Noor ei taju enam nii selget piiri kirja- ja kõnekeele vahel, sest suhtlus internetis on igapäevane osa tema elust. Analüüsitud lühikirjandites kasutati üldnimisõna *asi* nii perekonna, kodu, inimsuhete, tervise, raha, aja ja tegevuste kohta, millest selgub, et ei tajuta, millal ja kuidas sobib kasutada üldsõnu. Enamikes kasutusvaldkondades ei olnud üldsõnalisus aktsepteeritav, ent tähelepanu tuleks pöörata sellele, et üldnimisõna *asi* võiks olla aktsepteeritav, kui sellele järgneb selgitus, mis konkretiseerib selle sõna laia tähendusvälja.

2.2.5. Sõnastuslik liiasus

Sõnastuslikku liiasust leidis analüüsitud lühikirjandites 34 lauses, millest 22 märgiti äärele ja 12 jäeti äärele märkimata. Sõnastuslik liiasus määratleti siin analüüsis kui liigsõnalisus, mis muudab laused pikemaks, ent ei anna sisule midagi juurde. Üldsõnalisus raskendab teksti lugemist ja selle mõistmist. Analüüsis selgus, et põhikooli õpilase jaoks tekitab raskusi liigne sidesõnade ehk konjunktsioonide kasutamine ning üldine sõnade kuhjamine, mis tähendab, et sõna polegi lausesse vaja, sest sisu on teise sõnaga juba edasi antud.

Näidetes (23) ja (24) on parandaja pidanud liigseks sidesõnade kasutamist. Näites (23) alustab sidesõna *et* kõrvallauset ja *kui* on tingimust väljendav sidesõna. Näites (24) alustab *et* samuti kõrvallauset.

(23) *Minu arvamus jääb igatahes kindlaks, et kui tahad õnnelik olla on vaja pere, sõpru ning sugulasi.*

(24) *Kui keegi peaks kunagi tulema minu käest küsima, et mida on vaja selleks, et olla õnnelik, siis vastus on lihtne: SÕPRU, PEREKONDA JA ARMASTUST!*

Näidete (23) ja (24) puhul on tegu siirdkõnega. Sidesõna *et* on lubatud kasutada siirdkõnes, kui pealauses on küsimust, kahtlust, arvamust väljendav sõna (Habicht 2013:

8). Näites (23) on pealauses väljendatud arvamust, näites (24) küsimust. Seega neis lausetes ei ole tegelikult vigu tehtud, ent parandaja on need veaks lugenud.

Sidesõnade liigse kasutamise kõrval on probleem ka sõnade kuhjamine, mida näeb näidetes (25) ja (26).

(25) *Ja edaspidiseks elluks on vaja tööd ja mida saab ainult hariduse põhjal.*

Näites (25) on parandaja esimese veana märkinud sidesõna *ja* kasutamise, sest siin lauses on see ebavajalik. Teise veana on parandaja märkinud sõnade liiasuse *ainult hariduse põhjal*. Liiasust oleks saanud hõlpsalt vältida. Sõnastuslik liiasus raskendab teksti lugemist ning on märk halvast stiilist.

2.2.6. Argikeelsus

Argikeelsusi leidis lühikirjandites kokku 20 korral. Kõik sellised vead märgiti parandajate poolt äärele, millest võib järeldada, et argikeelsusi hinnatakse kirjandites karmimalt kui teisi vealiike. Argikeelt ehk kõnekeelt defineeritakse kui argisituatsioonides kasutatavat suulist spontaanset keelt (Hennoste 2000: 31). Argikeelsuseks võib pidada ka internetisuhtluses kasutatavat keelt, sest tegemist on suulise suhtluse kirjaliku variandiga. Suulisele keelele ja argikeelele omased jooned kirjalikus tekstis on häälduspärane kirjutusviis, suulised liitsõnad ja liitfraasid, argisõnade kasutamine ning kirjakeele sõnadest argisõnade tegemine argituletuse abil (Hennoste 2012a).

Kirjandis tuleks kasutada neutraalset sõnavara, argikeelsed sõnad on aga stiilivärvinguga. Kuna kirjand on tekstiliigi poolest läbinisti kirjakeelne tekst, siis argikeelsuste kasutamine kirjandites tekitab stiilimõra (Kern, Võik 2014: 38).

Näites (27) on märgata argikeelsusele omast sõna lühendamist ja mugandamist.

(27) *Halba on küll natuke vähem, kuid kui oled alati õnnelik ja midagi halba ei juhtu, mis sind pilvedelt alla toob, ei pruugi sa ise ka enam mõista, kui õnnelik sa tegelt oled.*

Sõna *tegelikult* asemel on kasutatud selle mugandatud ja lühendatud vormi *tegelt*. Näites (28) on kirjutaja kasutanud argisõna *narkots*, mille asemel tulnuks kasutada *narkootikum*.

(28) *Ja teiseks nad ei ole eriti rõõmsad ja nad lähevad halvale tee, näiteks hakkavad jooma või isegi narkotsist lohutust leidma.*

Ka näitelauses (29) on kasutatud argikeelset sõna. Kasutatud on sõna *okei* lühendit *O.K.*

(29) *O.K. see selleks.*

Okei ehk 'hästi, olgu, korras' on kinnistunud eestlase igapäevasesse keelekasutusse, kuid selle kasutamine kirjalikus tekstis ei ole sobilik.

Kuigi argikeelsuste kategooria ei ole suur, siis on oluline märkida, et noore keelt mõjutab nii igapäevane internetisuhtlus kui ka kokkupuutumine meediatekstidega. Reet Kasik kirjutab, et tänapäeva meedias kasutatakse neutraalse sõnavara asemel stiilivärvinguga leksikat, tsitaatsõnu ning uudislaene ning märgib sealhulgas, et meedias kasutatav keel on läinud kõnekeelsemaks (Kasik 2004: 9). Noor keelekasutaja on aldis muutustele ning teeb kogetu põhjal üldistusi, nii kanduvad meedias esinenud keelendid sageli ka neisse tekstidesse, mis peaksid olema kirjakeelsed (Lepajõe 2006: 142–143). Ajakirjanduses käsitletakse palju kergest ainekust ning kasutatakse lobedamat stiili, mis on loonud uue avaliku keelekasutuse normi. See uus avalik keelekasutuse norm eirab ühtlast neutraalset väljendusviisi. Meedias segunevad neutraalne stiil, bürookraatlik stiil, argine ja slängisugemetega kõnekeel ning võõrlaened. (Kasik 2004: 10–11) Kui avalikes tekstides kasutatakse kirjakeelenormist kõrvalekalduvat keelt, siis see mõjutab ka noore kirjakeeleoskust ning hea stiili taju. Noor näeb meediateksti kui kirjalikku teksti, mis peaks vastama kirjakeele normile. Kui meedias kasutatakse sageli argikeelset sõnavara, siis noor ei taju enam piiri argikeelsuse ja kirjakeelsuse vahel. See mõjutab noore kirjakeeleoskust ning võimet koostada hea stiili ning vastavale tekstiliigile sobiva keelekasutusega teksti.

2.2.7. Hulgasõnad mitmuses

Hulgasõnade ühilduvat mitmuse leidus lühikirjandites kokku 16 korral, millest 13 viga märgiti äärele ja 3 jäeti äärele märkimata. Analüüsis selgus, et hulgast kirjutamiseks

kasutasid kirjutajad hulgasõnu *palju, osa, mõni* ning *enamik*. Hulgasõna *enamik* 'suurem osa' asemel kasutati tema paronüümi *enamus* 'arvuline ülekaal'. Seetõttu määratleti hulgasõna *enamik* siinse magistritöö analüüsis paronüümiüksimuste hulka. Hulgasõnade mitmuse kategooria võiks kuuluda ka vormivalikuvigade kategooriasse, ent käesoleva magistritöö analüüsis määratleti see sõnavalikuvigade kategooriasse, sest seesugune kasutusviis on kinnistumas keelekasutusse. Kui enne kasutati ühilduva täiendina ainult *osa inimesi*, siis viimasel ajal on hakatud aina rohkem kasutama ka hulga fraasi ühilduvat mitmust *osad inimesed*. Ühilduva hulga täiendina kasutatakse sõnu *palju* ja *mitu*. Eesti keele käsiraamatus rõhutatakse, et „seda tendentsi ei ole võimalik tagasi hoida ning et sellisel kasutusviisil ei ole eeliseid varasema ees“ (EKKa: SÜ 114). Näites (30) alustab kirjutaja lauset hulgasõna fraasiga. Hulgasõna fraasi peasõnaks on hulka väljendav sõna ehk hulgasõna, laiendosaks aga nimisõna, mis nimetab neid objekte, mille hulgast on juttu. Käändsõnalise hulgasõna laiend on täiend, määrsõna laiendiks on määrus. (EKKa: SÜ 115) Näites (29) on hulgasõna fraasiks *osad inimesed*.

(30) *Osad inimesed on saavutanud vaimse õnne, kuid nad ei saa sellest aru.*

Näites (31) on ühilduvaks mitmuslikuks hulga täiendiks sõna *mitmed*..

(31) *Õnnelikuks teevad meid mitmed erinevad asjad.*

Hulgasõnad *palju* ja *mitu* ei moodusta hulga fraasi, vaid käituvad kui nimisõnade (s.o omadussõnalise) täiendina läbi kogu käände paradigma. Sõna *mitmed* käitub näites (31) ühilduva hulga täiendina. (EKKa: SÜ 114)

Hulgasõnade ühilduvat kasutamist mitmuses ei tuleks veaks lugeda ning sellega tuleks eksamitöid hinnates arvestada. Ka Emakeele Seltsi keeleteoimkond on saatnud 2011. aastal Riiklikule Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele (Innove) märgukirja, kus ühe punktina on kirjas see, et hulgasõnade ühilduvat kasutamist mitmuses ei tohiks veaks lugeda (ESk kiri 2011).

Lisaks hulgasõnadele *osa, palju, mitu* kasutasid kirjutajad hulga väljendamiseks ka asesõna *mõni*. Asesõna *mõni* on erisugune hulgasõna, mis esineb tähenduserinevuseta nii ainsuses kui ka mitmuses. (EKKa: SÜ 116) Näites (32) on kirjutaja kasutanud sõna

mõni mitmuses, ent eksinud vormimoodustusreeglite vastu. Seesugune viga võiks kuuluda ka vormivalikuvigade rühma, ent käesoleva magistritöö autor liigitas kõik hulgasõnad ühte kategooriasse, olenemata sellest, et mõnikord eksiti vormimoodustusreeglite vastu.

(32) *Mõndade* jaoks on õnn see, et kui neil on palju raha.

Sõna *mõni* mitmuse omastava vorm on *mõnede*. (ÕS 2013).

2.3. Lausestusvead

Lausestusvigu leidis lühikirjandites kokku 268, millest 216 märgiti äärele ja 51 jäeti äärele märkimata. Lausestusvigade alamkategoriad ja vigade hulgad on esitatud tabelis 2. Arvandmed on esitatud ka järgnevas analüüsis iga alamkategoria juures.

Lausestusvigade kategooria on üsna suur ning vealiigid on väga erinevad, seda eriti ebaõnnestunud sõnastuse alamkategorias. Ebaõnnestunud sõnastuse alamkategoriasse kuuluvad nii kohmakalt/konarlikult sõnastatud laused, eksimused sõnajärjes, arusaamatud laused/mõtted kui ka korduvad mõtted. Korduvat mõtet märkisid parandajad vaid mõnel üksikul korral. Tegu on selliste näitelausetega, kus teksti autor kordab sama mõtet kirjandis mitu korda. Kuna selle magistritöö eesmärgiks ei ole iga vea detailne analüüs, vaid teha kokkuvõtte peamistest probleemidest ja vigadest sõnavaras ja stiilis, siis ei esitata siinses alapeatükis detailset vigade analüüsi. Lausete moodustamisel tehtud vead on seotud oskamatusena oma mõtteid selgelt esitada ning oskusega luua sidusat, ladusat ning loogilist lauset.

Hea tekst on sidus, lausestus on selge, loogiline ja vaheldusrikas. Korrektnes lause, väljenduse täpsus, ilmekus ja ökonoomsus on hea teksti omadused, mis näitavad kirjutaja ladusat sõnastusoskust (ÕKS 2006: 222). Analüüsitud kirjandite põhjal saab öelda, et noorel kirjutajal on raske end selgelt, loogiliselt ja ladusalt väljendada.

2.3.1. Ebaõnnestunud sõnastus

Siia alamkategoriasse kuuluvad laused, mille sõnajärg on vale või lause on kohmakalt ning ebamääraselt sõnastatud. Parandajad märkisid halba sõnastust 157 korral, millest 140 märgiti äärele ja 17 jäeti äärele märkimata.

Eksami eristuskirjas on kirjas, et põhikooli õpilane oskab teksti sõnastada, kirjutada sidusalt, oskab moodustada liht- ja liitlauset, sealhulgas rind- ja põimalauset ning tunneb ära osalausete piirid (Innove 2005). Siinses analüüsis selgus, et põhikooli õpilastel on raskusi teksti sõnastamise, selge väljenduse ning sidusa teksti loomisega.

Analüüsis selgus, et õpilased paigutavad ühte lausesse liiga palju informatsiooni, mis muudab lause mõistmise raskeks. Näitelause (33) on ühes lauses liialt informatsiooni, see on ebamääraselt sõnastatud ning seos lauseosade vahel hajus.

(33) Aidates inimesi neid parematele elujärgedele, annetades et inimesed saaksid terveks, teeb mõned inimesed õnnelikuks, et on saanud aitata neid, kes seda kõige rohkem vajavad.

Kirjandites leidis ka selliseid lauseid, mida on raske mõista, sest need ei ole tervikteksti seisukohalt teksti sidusad osad. See tähendab, et kirjutaja mõttekäik on jäänud pooleli ning edasiarendus puudub. Näitelause (34) ja (35) on ebaloogilised ning seetõttu siinses analüüsis määratletud kui arusaamatud laused.

(34) Tavaliselt ei lahene ned probleemid eriti edukalt aga enamasti küll.

(35) Tuleb võtta elust kõik, mis sul veel on, et oma viimast koolipäeva ikka meenutada.

Näites (34) on vasturääkivus, mis teeb lause mõistmise võimatuks. Näites (35) esitatud mõte ei ole sõnastatud läbimõeldult ning tulemuseks on arusaamatu mõte. Seesugune sõnastus raskendab teksti lugemist ning selle mõistmist.

Näitelause (36) puhul on aru saada, mida kirjutaja on mõelnud, kuid lause on kaheti mõistetav ning sellel lausel puudub seos ülejäänud tekstiga.

(36) Mõned lapsed on isegi selle üle rõõmsad, kui on kasvanud koos kutsikatega.

Kirjandites leidus ka sõnajärjeeksimusi. Eesti keelele on omane suhteliselt vaba ja paindlik sõnajärg (EKKa: SÜ 91), mis lubab aktsepteerida ühe lause puhul mitmeid sõnajärjemalle. Eesti keeles kasutatakse sõnajärge selleks, et liigendada infot ja väljendada kõneleja suhtumist öeldusse (Ehala 2002: 184). Näites (37) on kasutatud ebatavalist sõnajärge.

(37) *Minu kodus füüsilise töötegemine teeb mind õnnelikuks.*

Kuigi eesti keele sõnajärg on küllaltki vaba, tuleb siiski jälgida seaduspärasusi, mis kehtivad väitlausele (Mund, Uuspõld 2008: 52). Õige sõnajärje reeglite järgmine teeb lause sujuvalt loetavaks.

Ebaõnnestunud sõnastuse kategooria on üsna hajus ja vealiigid erinevad. Võrreldes üldise ebaõnnestunud sõnastusega on sõnajärjeeksimusi lihtsam määratleda, sest olenemata suhteliselt vabast eesti keele sõnajärjest on sõnajärjeeksimused siiski tajutavad ning muudavad teksti lugemise raskemaks.

Eksami hindamisjuhendi järgi peetakse sõnastusraskusi stiiliveaks, ent hindamisjuhend ei selgita täpsemalt, milliseid sõnastusraskusi silmas peetakse. See muudab hindamise subjektiivsemaks. Eesti keele ja kirjanduse tundides saab ja tuleb harjutada selget ja ladusat sõnastust, ent eksamitöös seda objektiivselt hinnata on peaaegu võimatu.

2.3.2. Sina-stiil

Analüüsitud kirjandites leidus *sina*-stiili 64 korral, millest 38 märgiti äärele ja 26 jäeti äärele märkimata. *Sina*-deiksist on nimetatud *sina* geneeriliseks või impersonaalseks kasutamiseks (Lepajõe 2006: 149), mis väljendab üldisikulisust (EKG II: 227–228). Selle kasutamisega viidatakse kõnelejale endale, haarates teksti vastuvõtja teksti kaaskogejaks (Pajusalu 1999). Geneerilise *sina* kasutamine ei sobi aga kirjandi hea stiili nõuetega kokku (Lepajõe 2009: 59), sest *sina*-stiil on omane jutustavale tekstile. Noor kirjutaja kasutab kirjandites seesugust *sina*, mille puhul ei ole teada, kelle nimel kirjutatakse, kelle poole pöörduakse ja mis on *sina* kasutamise eesmärk (Lepajõe 2006: 150). Sellist *sina*-stiilis kirjutamist näeb näidetes (38), (39) ja (40).

(38) *Mina arvan siiski, et armastus on rahast palju tähtsam, kui sinu ümber on sulle palju armsaid inimesi, siis võid julgelt öelda, et oled õnnelik.*

(39) *Piisab sellest, kui sul on ema ja isa, kes sind armastavad.*

(40) *Peale lõpetamist lähed tööle, kohtud uusi inimesi ja on jälle hea meel.*

Neist näidetest selgub, et *sina* on üldisikuline. Ei ole aru saada kirjutaja positsioonist ja sellest, keda peetakse teksti lugejaks. Analüüsitud kirjandites leidus *sina*-isikut üsna palju, mis tähendab, et suur hulk kirjutajaid ei taju selle sobimatust kirjalikku teksti.

Kirjandi kui tekstiliigi üheks probleemiks peetakse seda, et kirjandit õpetatakse kui adressaadita teksti (Hennoste 2012). Tiit Hennoste nendib, et igasugune kirjutamine on dialoog ning kirjutades peetakse dialoogi nendega, keda tsiteeritakse ning alati mõeldakse ka lugejale. Põhikooli lõpueksami lühikirjandi lugejaks on eksamikomisjon ehk üheks lugejaks on õpilase eesti keele õpetaja. See teadmine mõjutab teksti kirjutajat teksti loomisel. See tähendab, et kirjandit kirjutades püütakse ära arvata õpetaja või komisjoni mõtteid (Hennoste 2012). Teksti ei suunata otse õpetajale, vaid ühelt poolt viidatakse endale ja teisalt püütakse lugejat haarata teksti osaliseks. Nii kasutavadki õpilased geneerilist *sina*, sest ühel poolt viidatakse endale ja teisalt püütakse lugejat haarata teksti osaliseks. Ilmselt on geneerilise *sina* kasutamise põhjus ka selles, et muud moodi ei oska õpilased kirjandit kirjutades adressaati leida, seega on nende jaoks lihtsam ja parem kasutada üldisikulist pöördumist.

2.3.3. Hakitud stiil

Hakitud stiil on seotud ebaõnnestunud sõnastusega, ent eristatud eraldi kategooriana, sest vealiik on selgemini mõistetav. Analüüsitud kirjandites märkisid parandajad hakitud stiili 24 korral, millest vaid 2 jäeti äärele märkimata. Hakitud stiil on seotud sellega, et sisult seotud osalused on jäetud sidumata. See tähendab, et terviklik mõte on jagatud kaheks. Hakitud stiili näeb näitelauses (41) ja (42).

(41) *Selleks, et ikka olla igapäev õnnelik. Tuleb käija lasteajast siis koolis, kus tuleb omada põhi haridus.*

(42) *Mina arvan, et mida rohkem on raha seda õnnatum oled. Sest siis tekkivad mured, et kuhu seda raha paigutada.*

2.3.4. Lause alustamine sidesõnaga

Lauset alustati sidesõnaga 12 korral, millest 1 viga jäeti äärele märkimata. See kategooria ei ole kuigi suur, kuid siiski oluline. Analüüsitud kirjandites peeti veaks seda, kui lauset alustati rinnastava sidesõnaga (*kuid, ja, ning*), need vead märgiti äärele. Äärele jäeti märkimata see, kui lauset alustati alistava sidesõnaga (*et*). Näidetes (43) ja (44) on lauset alustatud rinnastava sidesõnaga.

(45) **Ja** ega iga inimese jaoks on see erinev, nii et ega päris kõike ei teagi.

(46) **Kuid** ihatakse ka palju lähedasi.

Lause alustamine sidesõnaga ei ole stilistiliselt hea, sest sidesõnade funktsiooniks on siduda lauses moodustajaid (EKKa: M 13), mitte aga alustada uut lauset ja mõtet.

2.4. Vormivalikuvead

Selles alapeatükis kirjeldatakse vormivalikuvigade kategooriaid ning interpreteeritakse saadud andmeid. Analüüsitud kirjandites tehti vormivalikuvigu 54 korral, millest 41 viga märgiti äärele ja 13 viga jäeti äärele märkimata. Vormivalikuvigade alamkategooriad ja vigade hulgad on esitatud tabelis 3. Arvandmed on esitatud ka järgnevas analüüsis iga alamkategooria juures.

Kirjandite hindamisel eristatakse vormivigu kui õigekirjavigu ning vormivigu kui stiilivigu. Stiiliveaks peetakse näiteks pronoomenite *keegi, miski, kumbki* ja *mõni* käändevormide moodustamist (nt *kellegile, millegile*); si-lõpulise mitmuse osastava kasutamist eri tüüpi sõnades (*paljusi inimesi, tülisi, tegusi, elusi*); sõnade lühenemist (*näind*), mis siin magistritöös on määratletud kõnekeelsustena; korruga kasutatud mitut mitmuse tunnust (*mõndadel tegudel*). (Habicht 2013: 11) Stiiliveaks peetakse ka eksimusi morfoloogiliste vormide kasutuses, mis tähendab ajavormide ühtsuse rikkumist, ainsuse ja mitmuse läbiseegi kasutamist.

2.4.1. Eksimused morfoloogiliste vormide kasutuses

Morfoloogiliste vormide eksimusi oli töödes stiiliveaks märgitud 23 korral. Analüüsis selgus, et ajavormide kasutuses vigu ei tehtud, küll aga kasutavad kirjutajad ainsust ja mitmust läbisegi. Näidetes (45) ja (46) on kasutatud ainsust ja mitmust läbisegi.

(45) *See tähendab seda, et asun ju peale lõppu uude kooli õppima sellega kaasneb jälle uued sõbrad, uued rõõmud ja nii edasigi.*

(46) *Me võime olla töötu, kodutu, vaene ja rumal, kuid kui meil on inimesed kes teevad meid õnnelikeks, siis sellest piisabgi, et olla õnnega koos.*

Näites (45) tulnuks kasutada sõna *kaasnema* mitmuses. Näites (46) tulnuks kasutada mitmuslikke vorme *töötud, kodutud, vaesed* ja *rumalad*.

2.4.2. Vale vorm

Siia alamkategoriasse kuuluvad need laused, milles kirjutajad on eksinud vormivalikus. Näites (47) on kirjutaja kasutanud alaltütlevat käänat ehk ablatiivi (*kellelt? millelt?*). Selles lauses tulnuks kasutada aga omastavat käänat ehk genitiivi (*kelle? mille?*).

(47) *Ära kõnni õnnelt eest ära vaid ja seisa ning oota oma õnne kuna see tuleb ise sinu juurde.*

Näites (48) on kirjutaja kasutanud kasutanud seesütlevat käänat ehk inessiivi (*kelles? milles?*), tulnuks kasutada aga seestütlevat käänat ehk elatiivi (*kellest? millest?*).

(48) *Õnnelikkus tuleb sinu enesest, sõpradest, perekonnast ja paljudes teistes asjades.*

Näites (49) on kirjutaja eksinud pronoomeni käändevormi moodustamises.

(49) *Tuleb neid lihtsalt tähele panna, mitte kord avastada, et olen millegist ilma jäänud, sest seda ükskõik kui suure rahaga tagasi osta pole võimalik.*

Koolis tuleks tähelepanu pöörata sellele, et tekstides ei kasutataks ainsust ja mitmust läbisegi ning valitaks õige vorm, sest grammatiline korrektsus mõjutab ka teksti sidusust. Selleks, et tekst oleks grammatiliselt sidus on oluline kasutada ainsust, mitmust, ajavorme, määr- ja sidesõnu korrektselt (Hennoste 1995: 35).

2.5. Muu

Siin kategoorias on need vead, mis ei liigitunud ühessegi olemasolevasse kategooriasse või mille vealiik on kaheti mõistetav. See kategooria on heterogeenne, mis tähendab, et see koosneb eristuvatest väikerühmadest. Selles rühmas on kokku 65 näitelauset, millest 40 märgiti äärele ja 25 jäeti äärele märkimata.

Siin rühmas leidub näiteks suure rahvahulga poole pöördumist, mida näeb näitelauses (50), *teie*-stiilis kirjutamist, mida näeb näitelauses (51). Mõlemad on kirjandis sobimatud.

(50) **Kallid kaaskodanikud!** Tõepoolest suhtuge ellu positiivsemalt ja rõõmsamalt ja ega ei olegi eriti midagi muud nagu vaja, et olla õnnelik.

(51) Kui **te** tõesti otsite õnne siis ainult iseenda seest.

Näites (51) on kirjandi autor adresseerinud teksti otse kindlale lugejale, kelleks on õpetaja. See viitab sellele, et kirjandi kirjutamiseks on proovitud leida kindlat adressaati, suhtluspartnerit.

Veaks märgiti ka see, kui teksti autor kasutas väljendit *minu arust* (näide 52).

(52) *Minu arust* on õnn see, mida inimene tahab, et se oleks.

Selle väljendi kasutamine viitab järgneva väite pehmemdamisele ja esitatud seisukoha subjektiivsusele (Lepajõe 2004: 78). Käesoleva magistritöö autor märkas kirjandeid analüüsid, et mõned parandajad ei olnud *minu arust* kasutamist veaks lugenud, mis viitab hindamise ebaühtlusele.

Lisaks kolmele eelmisele näitele on siin rühmas ka lühendite kasutamine kirjandis. Lühendite kasutamine kirjakeelses tekstis ei ole väär, ent näidetes (53) ja (54) on tegu seesuguse lühendite kasutamisega, mis näitab, et teksti autor ei ole suutnud oma mõtet lõpetada. Näites (54) on teksti autor lühendi pikalt välja kirjutanud.

(53) Kui olen saanud uue rekordi **vms**.

(54) Inimene vajab head toetavat perekonda, kes aitab sind su muredes, rõõmudes, toetab elu raskematel perioodidel ja **nii edasi**.

Kirjandites tehti vigu ka kujundlikus keelekasutuses. Näites (55) on teksti autor teinud vea vanasõna kasutamises.

(55) *Aga **ahnus** **ajab** **härja** **kaevu**.*

Vanasõnas on segamini aetud sõnad *häda* ja *ahnus*. Ei ole aga selge, kas parandaja on pidanud valeks vanasõna kasutamist kirjandis või seda, et teksti autor on eksinud sõnaga. Seega on küsitav, kas tegu üldse on stiiliveaga. Eksami hindamisjuhendis on kirjas, et stiiliveaks peetakse lausestus-, stiili- või sõnavalikuvigu. Need vead on arusaamatult väljendatud mõtted, sobimatu sõna kasutamine, sõna kasutamine vales tähenduses, sõna- ja tüvekindused jms. (Innove 2005) Lühendi *jms* kasutamine jätab parandajale vabaduse tõlgendada ka muid eksimusi stiilivigadeks. See kehtib näitelause (57) puhul. Tegu on veaga, mis ei liigitu ühegi teise eksami hindamisjuhendi vealiigi alla ning parandaja on määratlenud selle stiiliveaks. See tähendab, et stiilivigade alla paigutatakse ka selliseid eksimusi, mida ehk ei peaks pidama stiiliveaks.

Näitelause (56) puhul on aga selge, et lühikirjandi autor on eksinud hea stiili reeglite vastu ning kasutanud sobimatut, vulgaarset väljendit kirjalikus tekstis.

(56) *Minu ema ja isa on mind hoidnud nagu „**sitta pilpa peal**“, et ma jumalaeest ei hakkaks joodikuks, ega tarvitaks mingeid jubedaid tablet/tte.*

Siia kategooriasse kuuluvad ka need laused, mille puhul parandaja märkis teksti sees, et puudu on sõna- või lauseosa.

(57) *Selleks, et olla õnnelik on **vaja vähe** kui palju.*

Näites (57) on parandaja märkinud puuduoleva sõna sõnade *vaja* ja *vähe* vahele. Parandaja on märkinud, et nende kahe sõna vahelt on puudu sõna *nii*.

Eksamitöodes leidis ka vigu, mille puhul jääb arusaamatuks, mida parandaja on probleemseks pidanud. Näitelause (58) puhul ei ole kindel, kas parandaja on veaks lugenud hulgasõnade ühilduva kasutamise mitmuse või seda, et kirjutaja on avaldanud arvamust paljude inimeste eest.

(58) ***Paljud inimesed** arvavad, et nad oleksid õnnelikud vaid siis, kui neil oleks palju raha.*

Analüüsis selgus, et rühm *Muu* sisaldab sageli seesuguseid vigu, mida parandaja ei saa liigitada ühegi teise vealiigi alla. Nii liigitatakse need vead stiilivigade alla, kuigi alati ei ole tegu stiilivigadega. Need vead ei tohiks aga mõjutada eksamitöö stiili ja sõnavara hindamist.

2.6. Analüüsi kokkuvõte

Käesolevas alapeatükis teeb magistritöö autor lühikokkuvõtte analüüsi tulemustest, pöörates tähelepanu neile aspektidele, mis noore kirjutaja jaoks 150 analüüsitud lühikirjandi põhjal kõige raskemad on.

Analüüsitud lühikirjandites leidis 842 stiili- ja sõnavaraviga. Selgus, et kõige keerulisem on kirjutajate jaoks sõnavalik. Need vead moodustavad 55% kogu vigade hulgast. See tähendab, et rohkem kui pooled vead on seotud vähese sõnavarateadmise ja oskusega kasutada sõnu õiges tähenduses. Kirjutajate jaoks tekitab raskusi ka selge, ladus, täpne ja loogiline eneseväljendus. Lausestusvead moodustavad 31% kogu vigade hulgast. Võrreldes sõnavaliku ja lausestusega on õpilastel oluliselt vähem raskusi õigete morfoloogiliste vormide kasutamise ja kasutamisega. Stiilivead, mis olid seotud morfoloogiliste vormide õige kasutusega, moodustavad kogu vigade hulgast vaid 6%. Eraldiseisev ülemkategorია *Muu*, milles on eristuvad väikerühmad, moodustab 8% kogu vigade hulgast.

Tabel 2. Stiili- ja sõnavaravigade jagunemine

Vigade kategooriad	Vigade hulk	Protsent kogu vigade hulgast
Kordus	180	21,5%
Ebaõnnestunud sõnastus	157	18,8%
Ebaõnnestunud sõnavalik	114	13,6%

Muu	65	8%
<i>Sina</i> -stiil	64	7,6%
Asesõnad	55	6,5%
Üldnimisõna <i>asi</i>	46	5,5%
Sõnastuslik liiasus	34	3,9%
Vale vorm	31	3,7%
Hakitud stiil	24	2,9%
Eksimused morfoloogiliste vormide kasutamisel	23	2,8%
Argikeelsus	20	2,5%
Hulgasõnad mitmuses	16	1,9%
Lause alustamine sidesõnaga	12	1,4%

Tabelist 2 selgub, et vigade hulga poolest eristusid analüüsis kolm alamkategoriat: 1) kordus; 2) ebaõnnestunud sõnastus; 3) ebaõnnestunud sõnavalik. Kordusi leidis analüüsitud kirjandites 180 korral, mis moodustab 21,5% kogu vigade hulgast. Ebaõnnestunud sõnastust leidis 157 korral, mis moodustab 18,8% kogu vigade hulgast. Ebaõnnestunud sõnavalikut leidis 114 korral, mis moodustab kogu vigade hulgast 13,6%. Tabelis 2 on esitatud ka kategooria *Muu*, mis moodustab 8% kogu vigade hulgast, ent tuleb arvestada, et see kategooria sisaldab eristuvaid väikerühmi. Oluline on seejuures märkida, et 8% on siiski piisavalt suur protsent kogu vigade hulgast. Kategooriasse *Muu* liigitati ka selliseid vigu, mis eksami hindamisjuhendi järgi ei ole stiilivead ja seetõttu ei oleks tohtinud hindamist stiili ja sõnavara aspektis mõjutada. See viitab parandajate subjektiivsele arvamusele stiilimõrast tekstis ning ebaühtlasele hindamisele.

Siinse magistritöö autor peab oluliseks eraldi välja tuua veel kolm alamkategoriat: 1) *sina*-stiil; 2) asesõnad; 3) üldnimisõna *asi*. *Sina*-stiili leidus analüüsitud kirjandites 64 korral, mis moodustab 7,6% kogu vigade hulgast. Asesõnade ebaõnnestunud kasutamist ja sobimatute viitesuhete loomist leidus 55 korral. See moodustab 6,5% kogu vigade hulgast. Üldnimisõna *asi* kasutamist leidus 46 korral, mis moodustab 5,5% kogu vigade hulgast.

Enim tekitab kirjutajatele raskusi liigne sõnade kordamine, sõnavalik, sõna kasutamine õiges tähenduses, üldsõnalisus (üldnimisõna *asi* kasutamine), selge, loogiline ja sidus eneseväljendus. Kirjutajad kasutavad ka geneerilise *sina*, mis tähendab, et kirjutajal on raskusi teksti adresseerimisega.

Liigne kordus on seotud õpilaste vähese sõnavarateadmise ja korduste vältimisele tuleb eesti keele ja kirjanduse tundides rohkem tähelepanu pöörata, sest liigne korduste kasutamine muudab teksti ühekülgseks ning kohmakaks ning on märk halvast stiilist. Kordusi saab vältida sünonüümide kasutamisega. Selleks, et kasutada tekstis sünonüüme, tuleb koolis pöörata tähelepanu sõnavara laiendamisele ja oskuslikule kasutamisele. Kordusi saab vältida ka asesõnade kasutamisega, ent sel juhul tuleb tähelepanu pöörata sellele, mida asesõnaga asendatakse ning sellele, et ei loodaks sobimatuid viitesuhteid. Kirjandite analüüsis selgus, et asesõnade õige kasutamine on kirjutajate jaoks üsna keeruline, sest sageli ei pöörata tähelepanu sellele, mida asesõnaga asendatakse. Kirjutajate jaoks tekitab raskusi viitesuhete loomine: isikuliste asesõnadega viidati elututele objektidel või ei tajutud mida asesõnaga asendatakse.

Hea sõnavara teadmine ja selle oskuslik kasutamine on siinses analüüsis seotud olulise vigade kategooriaga. Selleks kategooriaks on ebaõnnestunud sõnavalik. Selgus, et sageli kasutatakse sõna teadmata, mida see tähendab ning millises kontekstis sõna kasutada tuleb. Viimati nimetatud oskuse arendamine on keeruline, sest lihtsam on harjutada korduste vältimist, asesõnade õiget kasutamist ja paronüümide õiget kasutamist, keerulisem on aga ette näha, kuidas õpilane muud sõnavara omandab ja erinevates kontekstides kasutab.

Sõnavara hea teadmise ja oskusliku kasutamisega on seotud ka vigade alamkategoria üldnimisõna *asi*. Siinses magistritöös analüüsitud kirjandites selgus, et kirjutajatel on raske end konkreetselt väljendada. Kirjutajate jaoks on kergem kasutada üldise tähendusega sõna, mis kirjalikus tekstis ei ole stiililt kuigi hea. Üldsõnalisuse vältimine on noore kirjutaja jaoks raske, ent sellele tuleb koolitundides tähelepanu pöörata, sest konkreetse ja selge teksti loomise oskus on oluline.

Sõnavara hea teadmine on tihedalt seotud stiililt hea ja selge teksti loomisega. Sõnavara hea tundmine mõjutab selget, sidusat ja loogilist eneseväljendust ehk oskust moodustada selgeid lauseid ja sidusat teksti. Stiilimõrana on lihtne mõista ja hinnata kõrvalekaldeid sobiva sõnavara kasutamisel ja eksimusi morfoloogiliste vormide kasutamisel, keerulisem on mõista ja hinnata lausestusvigu. Selgelt on määratletavad, tajutavad ja hinnatavad sõnajärjeeksimused, geneerilise *sina* kasutamine ning hakitud stiil, mis tähendab, et sisult seotud osalused on jäetud sidumata. Keerulisem on mõista ja hinnata muid vigu, mis on seotud lausete moodustamisega. Analüüsi põhjal saab öelda, et noore kirjutaja jaoks on keeruline moodustada eri tüüpi lauseid korrektselt. See aga on jällegi seotud selge ja ladusa eneseväljendusoskusega.

Sageli paigutati ühte lausesse liiga palju informatsiooni. Informatsiooni üleküllus lauses teeb lause mõistmise keeruliseks, sest lause juurde tuleb tagasi pöörduda, et sellest aru saada. Problemaatiline aspekt on mõttekäigu lõpetamata jätmine ehk see, kui mõtet ei arendata edasi. See on seotud teksti sidususega. Kui informatsiooni üleküllus lauses ja mõtte edasiarenduse puudumine võimaldavad siiski teatud määral mõttest ja tekstist aru saada, siis ebaloogilised ja arusaamatud laused teevad teksti ebasidusaks ning selle mõistmise võimatuks. Lausestusvigade kategoorias tehti enim vigu selges eneseväljenduses.

Koolis tuleb tähelepanu pöörata sellele, et õpilased õpiksid end selgelt ja konkreetselt väljendama, sest seda oskust on vaja iga teksti loomise juures. Koolitundides tuleb keskenduda õpilaste sõnavarateadmise ja sõnavara kasutamise oskuse arendamisele,

selgele, loogilisele, täpsele ja ladusale eneseväljendusele ning oskusele oma teksti parandada.

3. STIILI HINDAMINE LÜHIKIRJANDITES

Siin peatükis antakse ülevaade sellest, kuidas stiili ja sõnavara hinnatakse, kas see vastab eksami hindamisjuhendile ning sellele, kuidas stiili ja sõnavara hindamine mõjutab eksamikirjandi sisu hindamist. Stiili ja sõnavara ning sisu hindamise vahelise seose leidmiseks tehti korrelatsioonianalüüs.

3.1. Stiili hindamisest ja vigade märkimisest

Erinevalt riigieksamikirjanditest ei hinda põhikooli eksamit Sihtasutuse Innove juures tegutsevad komisjonid, vaid põhikooli lõpueksamit hindab kooli lõpueksamikomisjon. Kooli lõpueksamikomisjoni kuulub vähemalt kolm liiget: eksamikomisjoni esimees ja kaks emakeeleõpetajat (RT §9), mis tähendab, et õpilase tööd võib parandada ka tema emakeeleõpetaja. See võib mõjutada eksamitöö objektiivset hindamist, sest õpetajal on tõenäoliselt välja kujunenud arvamus, mis hinde õpilane võiks saada. Subjektiivset hindamist ning stiili ja sõnavara hindamist mulje põhjal oli näha ka siinse magistratöö jaoks analüüsitud kirjandites. Subjektiivsele hindamisele viitab see, et stiili- ja sõnavara punkte ei antud vastavalt hindamisjuhendile. Lisaks eelnimetatud aspektile ka vigade märkimine: mõni parandaja märkis stiilivigadeks ka neid vigu, mis hindamisjuhendis pole stiilivigadena määratletud.

Põhikooli lõpueksami hindamis- ja korraldusjuhendi järgi peetakse stiilivigadeks sõna- ja tüvekorvusi, stiili- ja sõnajärjevigu, lauseosa paigutuse vigu ning küsitavusi. Tekstisisesele tähistatakse sõna- ja tüvekorvusi ristikesega, stiili- ja sõnajärjevigu, lauseosa paigutuse vigu ja küsitavusi lainelise joonega. Vea äärel märkimiseks kasutatakse märki ↵. (Innove 2005)

Lühikirjandi eest on võimalik saada kuni 40 punkti, mis moodustab 40% eksami lõpptulemusest. Lühikirjandis hinnatakse nelja aspekti: sisu, õigekirja, sõnavara ja stiili ning ülesehitust. Lõplik punktisumma saadakse osatulemuste liitmisel. Kõige suurema kaaluga on kirjandi sisu, mille eest on võimalik saada kuni 20 punkti. Sellele järgneb õigekiri, mille eest on võimalik saada kuni 10 punkti. Kõige väiksema kaaluga on sõnavara ja stiil ning ülesehitus. Mõlema aspekti eest on võimalik saada kuni 5 punkti. (Innove 2005)

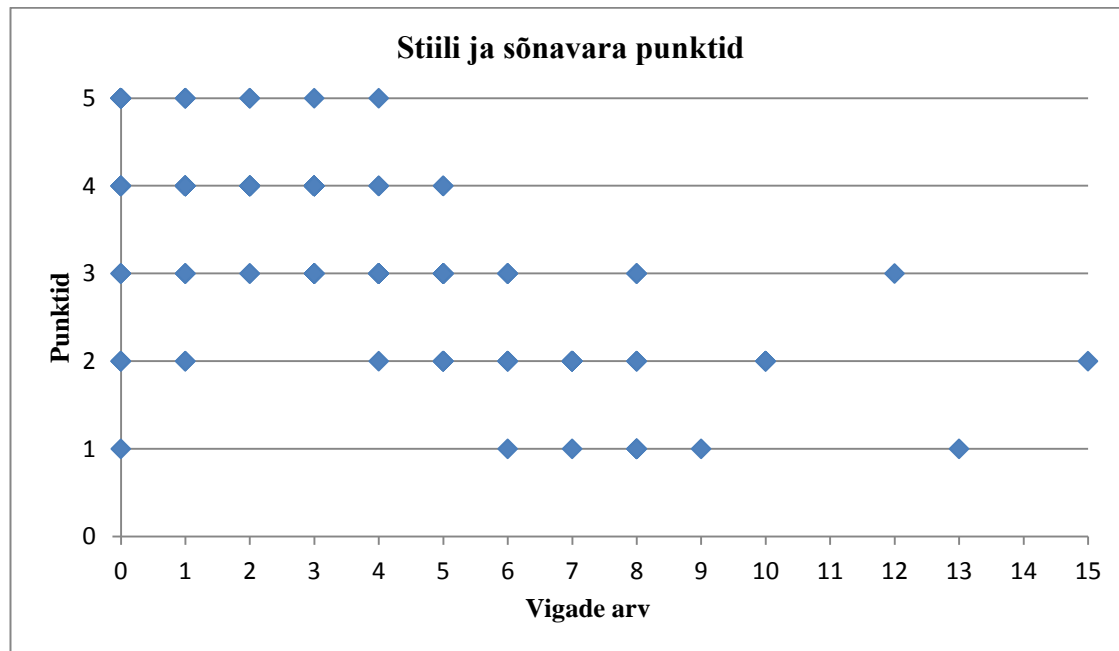
Tabel 3. Põhikooli lõpueksami lühikirjandi hindamismudel (Innove 2005)

Sisu		Õigekiri		Sõnavara ja stiil		Ülesehitus	
20	Tekst vastab teemale, on üldistusjõuline ja isikupärane, mõtted on esitatud selgelt ja veenvalt.	10	0–3 õigekirjaviga.	5	Sõnavara on ulatuslik ja lausestus mitmekülgne, tekstis ei ole üle 1 stiilivea.	5	Tekst on liigendatud tervik, ülesehitus on loogiline ja sidus.
15	Tekst vastab teemale, on üldistusjõuline, mõtted on esitatud selgelt.	8	4–6 õigekirjaviga.	4	Sõnavara ja lausestus on kohati ühekülgsed, tekstis on 2–3 stiiliviga.	4	Tekst on tervik, ülesehitus on loogiline, kuid lõigu piiridel esineb liigendusvigu.
10	Tekst vastab teemale, kuid on üldsõnaline, mõtted on esitatud arusaadavalt.	6	7–9 õigekirjaviga.	3	Sõnavara on ühekülgne, esineb lausestusraskusi, tekstis on 4–5 stiiliviga.	3	Teksti ülesehituses on vastuolud, teksti osades esineb liigendusvigu.
5	Tekst vastab üldjoontes teemale, kuid mõtted on kohati seosetud ja ebaselged.	3	10–12 õigekirjaviga.	2	Sõnavara ja lausestus on algelised, tekstis on rohkem kui 5 stiiliviga.	2	Teksti ülesehituses on vastuolud, mõni tekstiosa puudub.
1	Tekst vastab üldjoontes teemale, kuid on raskesti mõistetav.	1	Üle 12 õigekirjavea.	1	Sõnavara on kohati sobimatu, lausestus algeline, tekstis on rohkem kui 5 stiiliviga.	1	Tekst on vormitu, ülesehitus ebaloogiline.
Tulemus 0 punkti.		Tekst ei vasta teemale. Ülesandest ei ole aru saadud, see on lahendamata.					

Tabelist 3 selgub, et stiili ja sõnavara eest on võimalik 5 punkti saada siis, kui sõnavara on ulatuslik ja lausestus mitmekülgne, tekstis ei ole üle ühe stiilivea; 4 punkti saab siis, kui sõnavara ja lausestus on kohati ühekülgsed, tekstis on 2–3 stiiliviga; 3 punkti saab juhul, kui sõnavara on ühekülgne, esineb lausestusraskusi, tekstis on 4–5 stiiliviga; 2 punkti saab juhul, kui sõnavara ja lausestus on algelised ning tekstis on rohkem kui 5 stiiliviga; 1 punkti saab siis, kui sõnavara on kohati sobimatu, lausestus on algeline ning tekstis on rohkem kui 5 stiiliviga. Hindamisjuhendist selgub, et stiili ja sõnavara

hindamine on üsna subjektiivne ning võimaldab hinnata stiili ja sõnavara mulje põhjal. Stiil on küllaltki subjektiivne aspekt, sest keeruline on objektiivselt hinnata, millal on sõnavara piisavalt ulatuslik ja lausestus mitmekülgne ning millal on tekst kohati ühekülgne. Näiteks riigieksami hindamisjuhendis on kirjas, et olenevalt autori taotlustest võib stiilivea mõiste muutuda ning stiilivigu hinnatakse lähtudes igast konkreetsest eksamitööst (Innove 2012). Seesugune lähenemine võib mõjutada ka emakeeleõpetajat, kes parandab ja hindab põhikooli lõpueksamit.

Järgneva analüüsis jaoks võeti arvesse vaid äärele märgitud vigu, sest äärele märkimata vigade puhul oli sageli tegu korduvate vigadega. Korduvad vead loetakse eksamit hinnates üheks veaks (Innove 2005). See tähendab, et analüüsiti 634 äärele märgitud viga, mis moodustab 75,3% kogu vigade hulgast. Analüüsis selgus, et stiili ja sõnavara ei hinnatud üsna tihti vastavalt hindamisjuhendile ning märgendamistööd ei tehtud kuigi ühtlaselt.

Joonis 2. Stiili- ja sõnavaravigade hulga vastavus saadud punktidega

Joonisel 2 on horisontaalteljel esitatud eksamikirjandites äärele märgitud stiili- ja sõnavaravigade arv ning vertikaalteljel stiili ja sõnavara eest saadud punktid. Lähtuvalt

kirjandist ei märgitud äärele mitte ühtegi viga või märgiti äärele maksimaalselt 15 stiiliviga.

Jooniselt selgub, et stiili ja sõnavara hindamine on üsna ebaühtlane. Stiili- ja sõnavaravigade hulk ei ole vastavuses hulgaga, mis on esitatud hindamisjuhendis. Hindamisjuhendis (vt tabel 2) on kirjas, et 5 punkti ehk maksimaalne tulemus on võimalik saada, kui tekstis ei ole üle ühe stiilivea. Lühikirjandite analüüsis, et 5 punkti saadi 0–4 stiiliveaga. 4 punkti on võimalik saada, kui tekstis on 2–3 stiiliviga. Jooniselt 2 selgub ka, et 4 punkti saadi 0–5 stiiliveaga. Hindamisjuhendi järgi saab 3 punkti siis, kui tekstis on 3–5 stiiliviga, 3 punkti saadi analüüsitud kirjandites 0–13 veaga. Kõige suurem vigade hulga varieeruvus on 2 punkti puhul. Hindamisjuhendi järgi saab 2 punkti siis, kui tekstis on rohkem kui 5 stiiliviga. Joonisel 2 on näha, et tegelikult saadi 2 punkti 0–15 stiiliveaga. Hindamisjuhendis on kirjas, et 1 punkt saadakse siis, kui tekstis on üle 5 stiilivea. Analüüsis selgus, et üks punkt saadi 0–13 stiiliveaga. Selline ebaühtlus viitab sellele, et stiili hinnatakse subjektiivselt ja mulje põhjal. Ei ole aktsepteeritav, et mitte ühegi stiiliveaga saadi eksamitöodes punkte minimaalsest punktisummast maksimaalseni.

Hindamisjuhendis (vt tabel 3) tuleb tähelepanu pöörata ka sõnalistele kirjeldustele: 5 punkti saab siis, kui sõnavara on ulatuslik ja lausestus mitmekülgne; 4 punkti siis, kui sõnavara ja lausestus on kohati ühekülgne; 3 punkti siis, kui sõnavara on ühekülgne ning esineb lausestusraskusi; 2 punkti siis, kui sõnavara ja lausestus on algelised; 1 punkti saab siis, kui sõnavara on kohati sobimatu ja lausestus on algeline. Selline sõnaline kirjeldus annab võimaluse hinnata sõnavara ja lausestust subjektiivselt ning mulje põhjal.

Lõpueksamit ei tohiks aga ühestki aspektist hinnata subjektiivselt ning mulje põhjal, olenemata sellest, et stiili puhul on tegu subjektiivse nähtusega. Eksamitöö parandamise eesmärk ei saagi olla põhjalik märgendamistöö ja üksikasjalik vigade kokkulugemine ja lahkamine, ent kokku tuleks leppida põhimõtted, mille põhjal stiili ja sõnavara hinnatakse ning mille põhjal punkte antakse. Põhikooli lõpueksami puhul on tegu

saavutus- ja pädevustestiga, sest selle tulemust kasutatakse oluliste otsuste tegemiseks. Eksami sooritaja puhul otsustatakse, kas ta oskab keelt piisavalt, et klassi või kooli lõpetada. See tähendab, et põhikooli lõpueksami näol on tegu kõrge panusega testiga. (Hausenberg jt 2003: 18–20) Seetõttu tulekski kokku leppida selged põhimõtted, kas ja kuidas täpselt stiili ja sõnavara lühikirjandites hinnata, sest olenemata väiksest punktisummast kogu lühikirjandi kontekstis mõjutab see siiski eksamitöö hinnet.

Eesti hindamisjuhendi kõrvale võib näiteks tuua selle, kuidas Soomes emakeele küpsuseksami kirjutamisosa hinnatakse. Soomes kirjutatakse essee alusteksti põhjal ning selle puhul hinnatakse kuut osaoskust: 1) vastavust ülesandele; 2) sisu; 3) ülesehitust; 4) alusteksti kasutamist; 5) keelt ja stiili; 6) üldist kirjutamisoskust. Esseed hinnatakse skaalal 0–60, punktid arvestatakse hinneteks (vt tabel 4). (Äidinkielen kokeen määräykset 2012)

Tabel 4. **Punktid ja hinded**

Punktid	Hinne
0	4
5	4½
10	5
15	5½
20	6
25	6½
30	7
35	7½
40	8
45	8½
50	9
55	9½
60	10

Hindamisjuhendis on eristatud essee eest saadavad punktid ja punktide vastavus sõnalisele kirjeldusele: 0 punkti (sõnaline kirjeldus puudub); 10 punkti (*heikko/nörk*);

20 punkti (*välttävä/rahuldav*); 30 punkti (*tydyttävä/rahuldav*); 40 punkti (*hyvä/hea*); 50 punkti (*erittäin hyvä/väga hea*); 60 punkti (*erinomainen/suurepärase*). Osaoskuste punkte ei ole eristatud, vaid kõiki oskusi hinnatakse koos. Essee hindamisel keskendutakse sellele, kas tekst vastab ülesandele ning milline on teksti keel ja stiil koos üldise kirjutamisoskusega. Teksti keele ja stiili puhul hinnatakse sõnumi selgust, kirjakeelenormi tundmist, lauseehitust ja sõnavara. (Äidinkielen kokeen määräykset 2012)

Eesti keele ja kirjanduse eksami lühikirjandi hindamisel keskendutatakse iga osaoskuse eraldi hindamisele ja vigade kokkulugemisele, soomlaste eksami essee hindamine näib olevat õpilassõbralikum, sest ei keskenduta sellele, kui palju vigu õpilane iga osaoskuse puhul tegi. Ka essee eest saadavad punktid on õpilassõbralikumad, sest hindamiskaala on laiem (vt tabel 4).

3.2. Stiili ja sõnavara mõju sisu hindamisele

Analüüsides stiilivigu lühikirjandites märkas käesoleva töö autor, et stiililine ebakõla mõjutab ka sisu hindamist. Sisu eest saadavad maksimaalsed punktid moodustavad 50% lühikirjandi lõpptulemusest. Sisu eest on maksimaalselt võimalik saada 20 punkti ning minimaalselt 0 punkti. Hindamisjuhendis (vt tabel 3) on kirjas, et lisaks sellele, kas tekst vastab teemale, hinnatakse sisu aspektidena ka seda, kas tekst on isikupärane ning kas mõtted on esitatud selgelt ja veenvalt. Isikupärasus ja teksti selgus on hea stiili tunnused. Nende tunnuste põhjal on kirjandi sisu seotud ka kirjandi stiiliga. Sisu ja stiili hinnatakse aga hindamisjuhendi järgi eraldi ja seetõttu ei tohiks stiil mõjutada sisu hindamist.

Kuna põhikooli lõpueksami lühikirjandite puhul on võimalik näha ka eksamitööde punkte, siis stiili ja sisu hindamise vahelise seose kontrollimiseks püstitati hüpotees: mida rohkem on stiilivigu, seda madalamad on sisu eest saadavad punktid. Hüpoteesi kontrollimiseks sooritati korrelatsiooni- ja regressioonianalüüs. Korrelatsiooni- ja

regressioonianalüüsis analüüsiti 147 kirjandit, sest 3 kirjandi puhul ei olnud võimalik punkte näha.

3.2.1. Korrelatsioon- ja regressioonianalüüs

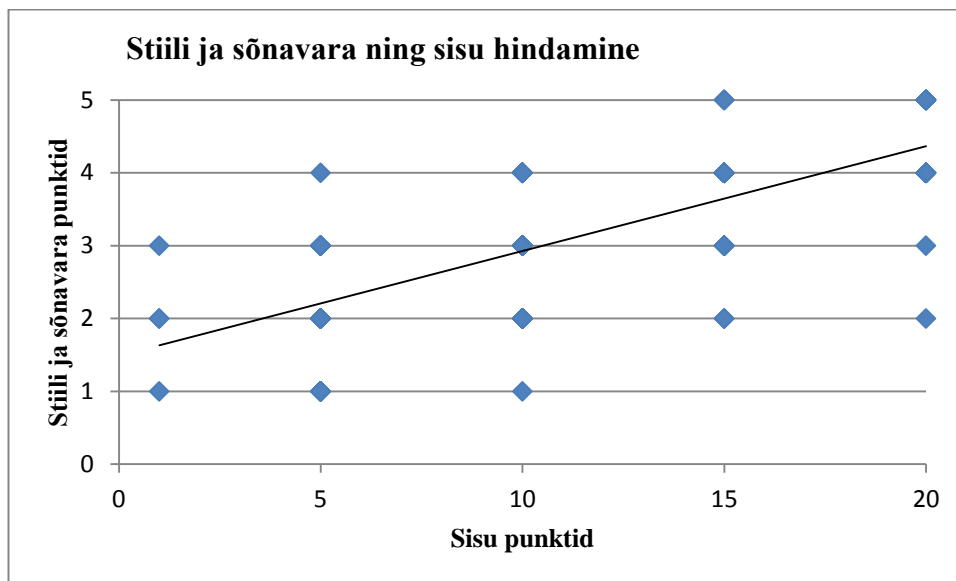
Korrelatsioonianalüüs kirjeldab arvtunnuste vahelist lineaarset seost. Korrelatsioonikordajaid kasutatakse kahe arvulise seose uurimiseks. Kõige sagedamini kasutatakse lineaarset ehk Pearsoni korrelatsioonikordajat. Seose arvutamiseks kasutatakse Excelis funktsiooni *Correlation*, millele tuleb ette anda kahe uuritava tunnuse väärtused. (Rootalu 2014) Siin analüüsis on esimeseks väärtuseks põhikooli lõpueksami lühikirjandite stiili ja sõnavara punktid ja teiseks väärtuseks sisu eest saadud punktid.

Tabel 4. **Korrelatsioonikordaja**

	<i>Sõnavara ja stiili punktid</i>	<i>Sisu punktid</i>
Sõnavara ja stiili punktid	1	
Sisu punktid	0,697858	1

Korrelatsioonikordaja väärtused asuvad -1 ja 1 vahel. Positiivne korrelatsioonikordaja väärtus tähendab kasvavat seost tunnuste vahel. Üldiselt peetakse sotsiaalteadustes küllaltki tugevaks korrelatsiooniseoseks seost, mis on absoluutväärtuselt üle 0,5. (Rootalu 2014) Tabelist 4 selgub, et siin analüüsis on korrelatsioonikordaja väärtuseks 0,697858. See tähendab, et seos sõnavara ja stiili punktide ning sisu punktide vahel on küllaltki tugev.

Järgmine joonis illustreerib hajuvusdiagrammi, mille peal asub lineaarne seos stiili ja sõnavara ning sisu hindamise vahel.

Joonis 3. Stiili ja sõnavara ning sisu punktide hajuvusdiagramm

Kui hajuvusdiagrammi peal asuv punktiparv on sirgjoonega hästi kokkuvõetav, siis on korrelatsioonikordaja absoluutväärtus kõrge (Rootalu 2014). Jooniselt 3 on näha, et stiili ja sõnavara punktide ning sisu punktide vahel on keskmiselt tugev seos. Punktiparv on võimalik sirgjoonega kokku võtta. Kuigi punktiparv on pisut hajus, on siiski võimalik jooniselt 3 näha, et mida kõrgemad on stiili ja sõnavara punktid, seda kõrgemad on ka sisu eest saadud punktid. Jooniselt 3 selgub, et juhul, kui stiili ja sõnavara eest saadi 1 punkt, siis sisu punktid jäid vahemikku 1–10; kui stiili ja sõnavara eest saadi 2 või 3 punkti, siis sisu punktid jäid vahemikku 1–20; kui stiili ja sõnavara eest saadi 4 punkti, siis sisu punktid jäid vahemikku 5–20; kui stiili ja sõnavara eest saadi maksimaalne tulemus ehk 5 punkti, siis sisu eest saadi 15–20 punkti. Stiili ja sõnavara punktide seost sisu punktidega näitab kõige paremini 1 või 5 punkti saamine stiili ja sõnavara eest: minimaalse stiili ja sõnavara punktidega on ka sisu punktid madalad; maksimaalse tulemusega on ka sisu punktid kõrged.

Siiski tuleb töö piiranguna arvesse võtta, et sisu ning sõnavara ja stiili hindamise vahelist seost analüüsiti vaid 147 kirjandi puhul. Siinse analüüsi põhjal saab öelda, et sooritatud korrelatsioonianalüüs viitab sellele, et sõnavara ja stiil mõjutavad ka sisu

hindamist. Selleks, et kontrollida, kas saadud tulemust saaks üldistada laiemal valimi jaoks, sooritatakse ka regressioonianalüüs.

Regressioonianalüüsi abil saab leida kahe väärtuse omavahelisi seoseid. See analüüs lähtub seosest kahe tunnuse vahel: sõltuvast ja seletavast tunnusest (Tooding 2014). Siin analüüsis on sõltuvaks tunnuseks lühikirjandi sisu eest saadud punktid ja seletavaks tunnuseks stiili ja sõnavara eest saadud punktid. Kahe arvulise tunnuse vahelise seose iseloomustamiseks kasutatakse Pearsoni korrelatsioonikordajat (vt tulemust tabelist 4), olulisuse tõenäosuse väärtus p näitab aga seda, kas valimi põhjal saadud tulemust võib üldistada ka laiemal valimi jaoks. P väärtuse arvutamiseks tuleb kasutada Excelis funktsiooni *Regression*.

Tabel 5. ***P*-väärtus**

<i>P</i> -väärtus
0,263617199

Kui $p < 0,05$, siis saab öelda, et kahe tunnuse vaheline seos on statistiliselt oluline. Siin analüüsis on p väärtus oluliselt suurem (vt tabel 5). Seega ei saa selle valimi põhjal teha üldistust, et seos stiili ja sõnavara ning sisu hindamise vahel on alati olemas. Selleks, et sisu ning sõnavara ja stiili hindamise vaheline seos leiaks tugevama kinnituse, tuleks sooritada korrelatsiooni- ja regressioonianalüüs suurema valimiga.

3.3. Hindamisanalüüsi kokkuvõte

Selgus, et analüüsitud 150 lühikirjandi põhjal ei hinnata põhikooli lõpueksami lühikirjandite stiili- ja sõnavaraosa vastavalt hindamisjuhendile. Analüüsitud kirjandites saadud stiili ja sõnavara punktid ei ole vastavuses eksami hindamisjuhendiga. See tähendab, et kõik parandajad ei rakenda sama süsteemi ning stiili ja sõnavara hinnatakse mulje põhjal. Lühikirjandites ei tulekski vigu kokku lugeda ja üksikasjalikult lahata, kuid kokku tuleks leppida põhimõtted, mille põhjal stiili ja sõnavara hinnatakse ning

kuidas punkte antakse. Tuleb mõelda sellele, kuidas õpilase kirjutatud tekstis stiili ja sõnavara objektiivsemalt hinnata.

Hindamispõhimõtete ebäühtlust näitab ka see, et stiil ja sõnavara mõjutavad teatud määral sisu hindamist. Eksami hindamisjuhendis on kirjas, et sisu ning stiil ja sõnavara on aspektid, mida hinnatakse eraldi (vt tabel 3). Seega ei tohiks üks osa teise osa eest saadavaid punkte mõjutada. Analüüsitud kirjandite põhjal võib öelda, et eksami hindamisel keskendutakse vigade kokkulugemisele, mitte selle hindamisele, mida õpilane juba oskab. Seega tuleks töötada välja selgem ja objektiivsemat hindamist tagav hindamismudel, mis lähtub õpilase kirjutamisoskuse kirjeldusest.

KOKKUVÕTE

Siinse magistritöö eesmärgiks oli uurida, millised on stiili- ja sõnavaravead põhikooli lõpueksami lühikirjandites ning kuidas stiili ja sõnavara hindamine on vastavuses hindamisjuhendiga. Taustaks kirjutati kirjandist kui tekstiliigist, kirjandi stiilist ja stiilivigadest ning stiilist ja kirjandist põhikooli riiklikus õppekavas. Kuna kirjandite esmasel analüüsimisel näis siinse töö autorile, et stiili ja sõnavara ning sisu hindamise vahel on seos, siis püstitati hüpotees: mida rohkem on stiili- ja sõnavaravigu, seda madalamad on sisu eest saadavad punktid. Seost kontrolliti korrelatsiooni- ja regressioonianalüüsi abil.

Selleks, et mõista paremini, mida peetakse stiili- ja sõnavaravigadeks, analüüsiti 150 põhikooli lõpueksami lühikirjandit. Lühikirjandid on pärit korpusest EMMA ehk emakeeleõppija korpusest. Need kirjandid kirjutati 2005. aastal teemal „Mida on vaja selleks, et olla õnnelik?“. Analüüsiti vaid parandajate poolt märgitud vigu. Lühikirjandite stiili- ja sõnavaravigade analüüsis lähtuti eksami üldsõnalisest stiili- ja sõnavaravigade definitsioonist: stiilivigadeks peetakse sõnastusraskusi ning ebatäpsusi sõnavaras. Esmalt moodustati eksami hindamisjuhendi põhjal kaks ülemkategoriat (sõnavalikuvead, lausestusvead), millele lisandus tekste analüüsides veel kaks ülemkategoriat (vormivalikuvead, *muu*). Nende kategooriate juurde moodustasid alamkategooriad. Analüüsitud lühikirjandites leidis 842 stiili- ja sõnavaraviga.

Selgus, et enim raskusi tekitab noorele kirjutajale sõnavalik. Nende vigade hulk moodustab 55% kogu vigade hulgast. Ka selge, ladus ja loogiline eneseväljendus on noore kirjutaja jaoks keeruline. Lausestusvigade hulk moodustab 31% kogu vigade hulgast. Stiilivead, mis olid seotud morfoloogiliste vormide kasutusega, moodustavad kogu vigade hulgast 6%. Võrreldes sõnavalikuvigade ja lausestusvigade hulgaga ei ole vormivalikuvigade kategooria kuigi suur. Neljas kategooria *Muu* sisaldab eristuvaid

väikerühmi ning need vead moodustavad 8% kogu vigade hulgast. Saadud tulemuste põhjal võib öelda, et koolitundides tuleks keskenduda sõnavara arendamisele, selle oskuslikule kasutamisele, selgele ja loogilisele eneseväljendusele ning oskusele oma teksti redigeerida.

Analüüsis selgus, et sageli hinnatakse stiili ja sõnavara subjektiivselt, mulje põhjal ja ebaühtlaselt. Seda tõestab stiili ja sõnavara punktide seos vigade arvuga, mis märgiti äärele. Kuigi hindamisjuhend määratleb üsna täpselt, mitu viga võib teatud punktisumma saamiseks teha, siis tegelikkuses ei vastanud hindamine hindamisjuhendile. Selgus, et ka sel juhul, kui parandajad ei ole eksamitöös märkinud mitte ühtegi stiili- ja sõnavaraviga, kõikus hindamine minimaalsest punktisummast maksimaalseni. Hindamise subjektiivsusele viitab ka stiilivigade kategooria *Muu*. Selles kategoorias leidis selliseid vigu, mis eksami hindamisjuhendi järgi ei ole stiilivead ning seetõttu ei oleks tohtinud stiili ja sõnavara hindamist mõjutada.

Lõpueksamit kui kõrge panusega testi ei tohi aga hinnata ebaühtlaselt, mulje põhjal ja subjektiivselt. Parandajad peaksid rakendama sama süsteemi ja põhimõtteid, mille põhjal stiili ja sõnavara hinnata. Peale selle leidis osaliselt kinnitust püstitatud hüpotees, et sõnavara ja stiili ning sisu hindamise vahel on seos. Stiil ja sõnavara ei tohi aga sisu hindamist mõjutada, sest neid aspekte hinnatakse vastavalt hindamisjuhendile eraldi. Korrelatsioonianalüüs kinnitas, et analüüsitud lühikirjandite põhjal on stiili ja sõnavara ning sisu hindamise vahel küllaltki tugev seos. See tähendab, et mida madalamad on stiili ja sõnavara eest saadud punktid, seda madalamad on ka sisu eest saadud punktid. Regressioonianalüüs näitas, et selle valimi põhjal ei saa teha üldistust, et seos stiili ja sõnavara ning sisu hindamise vahel on alati olemas. Seega tuleks sõnavara ja stiili ning sisu hindamise vahelise seose kinnitamiseks sooritada korrelatsiooni- ja regressioonianalüüs suurema valimiga.

Magistritöö autor leiab, et hindamismudelit tuleb pisut muuta, mõeldes sellele, kuidas stiili ja sõnavara selgemalt ja objektiivsemalt hinnata ning kuidas muuta hindamine õpilassõbralikumaks.

KIRJANDUS

Ehala, Martin 2002. Kirjutamise kunst. Tekstiõpetuse õpik. Tallinn: Künnimees.

EKG II = Eesti keele grammatika II. Süntaks 1993. Koost. Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare, Tiiu Erelt, Ülle Viks. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.

EKK 2000 = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross. Eesti keele käsiraamat 2000. 2., täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

EKKa = Eesti keele käsiraamat. <http://www.eki.ee/books/ekk09/>. Vaadatud 11.02.2016.

EMMA korpus = Emakeeleõppija korpus. <https://korpused.keeleressursid.ee/emma/>

Erelt, Mati 2006. Lause õigekeelsus. Juhatused ja harjutused. Tartu.

ESk kiri = Eesti keele riigieksami (kirjandi) ja analoogilist laadi eksamiosade keelevigade hindamisest 2011. Kiri Riiklikule Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele. Käsikiri Tartu ülikooli eesti keele osakonnas.

ESk otsus = Emakeele Seltsi keeleteimkonna otsused.

<http://www.emakeeleselts.ee/keeleteimkond.htm>. Vaadatud 15.04.2016.

Habicht, Külli 2013. Keelenõu õpetajatele. Koolitusmaterjal. Käsikiri Tartu ülikooli eesti keele osakonnas.

Hausenberg, Reet, Tiina Kikerpill, Maia Rõigas, Ülle Türk 2003. Keeleoskuse mõõtmine. Tallinn: TEA Kirjastus.

Hennoste, Märk 1995. Tekstiõpetuse õpik keskkoolile. Tallinn: Avita.

Hennoste, Märk 1996. Tekstiõpetuse õpik keskkoolile. Tallinn: Avita.

Hennoste, Märk 1998. Arukas arutleja. Tallinn: Kirjastus Virgela.

Hennoste, Märk 2006. Täna kirjutame kirjandit. Tallinn: Argo.

Hennoste, Tiit 2000. Eesti keele allkeeled. Allkeeled. – Eesti keele allkeeled. Tartu: Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 16, lk 9-56.

Hennoste, Tiit 2012. Las kirjand sureb rahus.

<http://uudised.err.ee/v/arvamus/e01e67f0-a7d2-4e7d-bb5a-398d46c16c43>. Vaadatud 10.04.2016.

Hennoste, Tiit 2012a = Eesti netikeele olulisi jooni.

http://www.oppekava.ee/index.php/Link_33._Eesti_netikeele_olulisi_jooni. Vaadatud 10.03.2016.

Innove 2005 = Eesti keele ja kirjanduse eksami eristuskiri. Põhikooli lõpueksamite materjalid 2005.

<http://vana.ekk.edu.ee/riigieksamid/pohikool/2005/emakeel/P%C3%95HIKOOLI%20ESTI%20KEELE%20L%C3%95PUEKSAM%202005internetti.pdf>. Vaadatud 14.01.2016.

Innove 2005a = 2005. aasta eksamitöö.

<http://vana.ekk.edu.ee/riigieksamid/pohikool/2005/emakeel/eesti9kl.pdf>

Innove 2012 = Kirjandi hindamisjuhend.

<http://www.innove.ee/UserFiles/Riigieksamid/2013/Kirjandi%20hindamisjuhend%202012.pdf>. Vaadatud 15.01.2016.

Kasik, Reet 2004. Muutuv meedia – muutuv keel. – Oma Keel, lk 5-14.

Kasik, Reet 2007. Sissejuhatus tekstiõpetusse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kern, Katrin, Ilona Võik 2014. Korras keel, sobiv stiil, selge sõnum. Tartu: Maurus.

Lepajõe, Kersti 2004. Isikudeiksis õpilastekstides. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 28, Tekstid ja taustad 3. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 74–89.

Lepajõe, Kersti 2006. Õpilaste registri- ja stiilitajust riigieksamikirjandite põhjal. Tartu: Keele ehe, lk 141 - 153.

Lepajõe, Kersti 2009. Kirjandi keelest ja stiilist. – Oma Keel, lk 56–60.

Lepajõe, Kersti 2011. Kirjand kui tekstiliik: riigieksamikirjandite tekstuaalsed, retoorilised ja diskursiivsed omadused. Doktoritööde sari. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Lunter, Alli 2000. Kirjandiõpetus. Õppematerjal gümnaasiumile. Tallinn: Koolibri.

Mund, Argo, Ellen Uuspõld 2008. Õpetusi ja harjutusi algajale keeleteoimetajale. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Pajusalu, Renate 1999 = Deiktikud eesti keeles. Väitekirj.

<http://www.folklore.ee/seminar/deiktikud/>. Vaadatud 18.04.2016.

Pullerits, Egle 2010. Kuidas hoiduda kantseliidist.

http://engine.koduleht.net/templates/keelehooldekeskus/files/mdl_files.php/4_kantseliit_AC.pdf. Vaadatud 11.03.2016.

Ratassepp, Priit 2005. Mõttest tekstini. Eesti keele õpik 9. klassile. AS BIT.

Rootalu 2014. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. <http://samm.ut.ee/korrelatsioonikordajad>. Vaadatud 05.05.2016.

RT = <https://www.riigiteataja.ee/akt/13359329>. Vaadatud 01.05.2016.

RÕK 2002 = Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava. <https://www.riigiteataja.ee/akt/12888846>. Vaadatud 27.02.2016.

Saukkonen, Pauli 1984. Mistä tyylly syntyy. Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö.

Tooding, Liina-Mai 2014. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. <http://samm.ut.ee/regressioonanalyyis>. Vaadatud 17.05.2016

Tooming, Aile, Pille Riismaa 2005. Eesti keele ja kirjanduse põhikooli lõpueksami analüüs 2005.

http://vana.ekk.edu.ee/statistika/analyyis/2_Eesti_keel_ja_kirjandus_P.pdf. Vaadatud 22.04.2016.

Villand, Leo 1975. Kirjandiõpetuse teooria ja praktika. Tallinn: Valgus.

Werlich, Egon 1975. Typologie Der Texte: Entwurf eines Textlinguistischen Modells zur Grundlegung einer Textgrammatik. Hardcover, Quelle & Meyer. Kaudviide: Lepajõe, Kersti 2012. Argumenteeriva teksti iseärasused ja keelelised tunnused. http://www.oppekava.ee/index.php/Link_35._Argumenteeriva_teksti_ise%C3%A4rasused_ja_keeelised_tunnused. Vaadatud 20.04.2016

ÕKS 2006 = Õigekeelsuse käsiraamat ja sõnastik. Toim. Ruth Mägi. Tallinn: TEA Kirjastus

ÕS 2013 = Eesti õigekeelsussõnaraamat. <http://www.eki.ee/dict/qs/>. Vaadatud 05.03.2016.

Äidinkielen kokeen määräykset 2012 =

http://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedostot/Ohjeet/Koekohtaiset/fi_maaraykset_aidinkieli.pdf. Vaadatud 02.05.2016.

STYLE MISTAKES IN ESSAYS MADE IN THE NATIONAL EXAMINATIONS OF SECONDARY EDUCATION IN THE ESTONIAN LANGUAGE AND LITERATURE. SUMMARY

The aim of the Master's thesis is to examine what style or vocabulary mistakes occur in the essays in the national examinations of the secondary education and how is the assessment of the style and vocabulary in accordance with the assessment guide. Additional information is given about essay style, text type, style mistakes and the topic of style and essay in the national curriculum. When analysing the essays for the first time, it seemed to the author of the current work that there is a link between assessing the style, vocabulary and content, which led to the hypothesis: the more style and vocabulary mistakes there are, the lower are the points given for the content. The link was tested using the analysis of correlation and regression.

To get better understanding of what is meant by the terms 'style and vocabulary mistakes', 150 essays of the national examination were analysed. The essays were from corpus EMMA or the corpus of the mother tongue learner. These essays were written in 2005 on the topic of „What is needed to be happy?“. Only these mistakes that were spotted by the assessors were analysed. The analysis of the essay style and vocabulary mistakes were based on general style and vocabulary definition of the exam, which states that style mistakes are difficulties in wording and inaccurate vocabulary. Firstly, two upper categories (the mistakes in the choice of words and in the formation of the sentences) were formed based on the exam assessment guide. Later two more upper categories (the choice of form, etc) were added while analysing the essays. Subcategories were formed by the upper categories. 842 style and vocabulary mistakes were found in the essays which were analysed.

It turned out that the most challenging for the young is the choice of words. These mistakes take up 55% of the mistakes. The other obstacle is clear, coherent and logical expression. The mistakes in sentence formation formed 31% of the mistakes. The style mistakes were connected with the use of morphological forms, which took up 6% of the mistakes. Compared to the amount of the choice of words and formation of sentences, the category of the form choice is not very big. The fourth category *Miscellaneous* contains distinctive small groups and these mistakes take up 8% of mistakes. Based on these results, it can be said that in the lessons the vocabulary should be improved; more work should be done mastering the vocabulary; furthermore, more emphasis should be put on clear and logical expression and on abilities to edit one's texts.

According to the analysis, the style and the vocabulary are frequently assessed subjectively, unevenly and based on impression. It can be proved by the link between the given points for the vocabulary and style and the number of points, which were jotted on the edge of the test paper. Although it is quite accurately defined by the assessment guide how many mistakes can be made to get certain number of points, the reality was not in accordance with the assessment guide. It appeared that even those cases when the assessors had not spotted any style or vocabulary mistakes, varied the assessment from the minimum amount of points to the maximum. The subjectivity of assessment is also referred by the category of style mistakes called *Miscellaneous*. There were kind of mistakes in this category that cannot be classified as style mistakes and therefore, they should not have influenced the assessment of the style and vocabulary.

As the final examination has high stakes, then the works must not be assessed unevenly, subjectively and based on impressions. The assessors must apply the same system and principles, which are used when assessing style and vocabulary. Moreover, the hypothesis was partially proven that there is a link between assessing the vocabulary and style and assessing the content. The style and vocabulary must not affect the assessment of the content because these aspects are assessed separately according to the assessment guide. The correlation analysis proved that there is a strong link between the

style and vocabulary and content of analysed essays. It means that the lower were the points for the style and vocabulary, the lower were the points for the content. Regression analysis showed that no generalization can be done based on that sample because there is always a link between assessing the style and vocabulary and assessing the content. To confirm the link between assessing the style and vocabulary and assessing the content, correlation and regression analysis with a bigger sample must be carried out.

The author of the Master's thesis finds that the assessment guide must be changed a bit, considering the aspects how to assess the style and vocabulary more clearly and more objectively and how to change the assessment to be more student-friendly.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Maarja-Liisa Vokksepp,

(sünnikuupäev: 15.01.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Stiilivead põhikooli eesti keele ja kirjanduse lõpueksami lühikirjandites“, mille juhendaja on Maigi Vija,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 23. mail 2016